

MIHO DEBELJUH

RUKOPISI I OSTALA POVIJESNA GRAĐA U NAUČNOJ BIBLIOTECI U PULI

IV. DIO

Do trogodišnjeg prekida u objavljivanju stvari iz ove institucije došlo je uslijed objektivnih i opravdanih razloga. Istakli smo još u prvom napisu da se radi o opširnoj materiji, koja će biti sažeto i postepeno prikazana u nastavcima. Zahvaljujemo se onima koji su nam uputili određene sugestije u vezi s ovim predmetom. Svjesni smo i činjenice da se doista ne bi smjelo izostaviti iz pojedinih sadržaja ni tzv. »privatne poruke« pojedinih autora, posebno kada su u predmetu prikazivanja znamenite ličnosti iz prošlosti, koje su ostavile vidni biljeg, bilo u pisanju o ljudima i historijskim događajima na širem istarskom poluotoku ili da su svojim osobnim djelovanjem utjecali, za svoga života i kasnije, na brojna kulturna, društvena i druga zbivanja na tom prostoru.

Neosporno je da se upravo u dopisivanju mogu opaziti trenutna i trajnija politička raspoloženja pojedinih ličnosti koje su, u svom dugogodišnjem sistemskom radu, utirale put kreiranja politike u pisanju o proteklim zbivanjima, često nijekajući u potpunosti višestoljetno prisustvo i ravnopravno djelovanje i drugih nacionalnosti, osim talijanske, na istom tlu.

Dakako, naš je prvenstveni zadatak da što konciznije prikazemo najbitnije elemente te šarolike građe u uvjerenju da će brojni historičari, koji posljednjih godina rade dosta intenzivno na tome, osvijetliti i one stranice istarske povijesti, koje su do danas, namjerno ili nenamjerno, ostale jednostrano prikazane te napisane vrlo često s pozicije jačeg, koji ne prihvaća određeno činjenično stanje ni iz onog razdoblja, koje mu je bilo na »dohvatu ruke«.

Četvrti nastavak ovih regesta posvećen je prepisci Theodora Mommsena i Francisa Richarda Burtona s T. Lucianijem. Ovom nastavku priključili smo i kraći pregled dijela ostavštine P. Stankovića, imajući u vidu da je o njegovom životu i radu najopširnije pisao Domenico Cernecca. Želimo naglasiti da je i Petar Strčić posvetio veći napis barbanskom kanoniku i piscu. O Stankovićevoj dosta obimnoj prepisci

bit će riječi u jednom od slijedećih brojeva Vjesnika. Ovom prilikom objavljujemo i veći broj pisama [od stotinu i pedeset], koja ne spadaju u cjelinu zasebne Kandlerove rukopisne ostavštine, a dio su dopisivanja ovoga pisca s T. Lucianijem.

Kutija X.

Lucianijevu neiscrpnu energiju bogato su koristili svi, koji su se bavili historijom i u ovom našem kraju, te je on godinama »preturao« arhivske spise po Veneciji i u drugim talijanskim gradovima. U red tih korisnika, njegovih pedantnih i brzih odgovora, spada i profesor Theodor Mommsen iz Berlina. Mommsen, koji je istraživao, kao arheolog, sjevernu Italiju, Istru i druge krajeve našao je u njemu izvrsnog suradnika i za mnoge organizacione mjere u odnosu na svoja putovanja po tim regijama. Poznavajući njegove sposobnosti u toj oblasti, Luciani se redovno javljao i tražio meritorna tumačenja o pojedinim starim latinskim natpisima, svejedno da li su oni potjecali s pojedinih ploča, tek pronađenih u nekom kraju, ili kao kopije u arhivima. Treba reći da su i Lucianijeva tumačenja, više puta, upravo tih natpisa s istarskog teritorija, bila objeručke prihvaćena od strane Mommsena, koji ih je rado tražio kada sâm nije bio u stanju da rasvijetli u potpunosti poneki predmet iz navedenog područja.

Pored Lucianija i Carlo de Franceschi se vrlo često spremno odazivao na Mommsenove molbe u vezi s antičkim predmetima, koje je ovaj obrađivao, posebno u centralnom dijelu istarskog poluotoka. Čini nam se da je vanredno zanimljiv i podatak iz jednog Mommsenova pisma, u kojem izvješćuje Lucianija o mogućnosti da je šibenski arhiv iz kuće Veranzio dospio u Peštu. Iz ovih sadržaja doznajemo da je Luciani upućivao određene dokumente u Berlin, periodične listove, koje je jedna berlinska biblioteka rado otkupila te da je Mommsen poslao kopiju jedne venecijanske pergamene, dok je original predan gospođi Schiff-Levi. Također se spominje i aktivnost prof. Pais Ettore u središnjoj Italiji, gdje je tragao za natpisima prema Mommsenovim uputstvima. Mommsen je bio nepopustljiv kada se »na prečac« ocjenjivala vrijednost, odnosno sadržaj pojedinog epigrafa. Tada nije birao riječi u svojim upozorenjima [upućene i veoma uglednim ličnostima], podvlačeći da historijske činjenice ne podnose »patriotske sentimentalnosti«. Za neke svoje publikacije Mommsen je odavao iskrena priznanja brojnim talijanskim suradnicima. Poznato je da je Theodor Mommsen objavio jednu publikaciju, za koju mu je mladi Kandler svojevremeno pripremio gotovo svu građu.

Sv. I.

Broj 1.

Theodor Mommsen — Tomaso Luciani

Padova, 4. sept. 1865.

Budući da je dovršio radove u Padovi, Ferrari i drugdje, Mommsen se priprema posjetiti Belluno, Feltre, Videm i druga mjesta. Odustao

je od putovanja po Karniji jer je tamo već vršio istraživanja Luciani i drugi prethodnici.

Broj 2.

T. M. — T. L.

Verona, 12. juna 1867.

Mommsen gaji nadu da će se ponovo sresti s Lucianijem i nastaviti započete radove na kvarnerskim obalama. Nada se da će putovati u Videm, Oglej i Karniju pa moli Lucianija da ga uputi na osobe, koje bi mu mogle biti od koristi za njegova istraživanja.

Broj 3.

T. M. — T. L.

Padova, 2. augusta 1867.

Mommsena raduje činjenica što je našao veliki broj suradnika-Talijana dobrovoljaca u svom radu. Završio je posao na području Verone i Brescije te se posvetio natpisima iz Padove i obližnjih gradova. Posjetit će Videm i, vjerojatno, Muzej Toppi u Butriju, Bellunu i Feltru, zatim Marcianu u Veneciji.

Broj 4.

T. M. — T. L.

Berlin, 10. novem. 1872.

M. daje stručno tumačenje latinskom natpisu, koji mu je uputio Luciani. Ujedno ga moli da mu dostavi kopiju latinskog natpisa (Codice Cicogna) iz Arhiva Correr.

Broj 5.

T. M. — T. L.

Berlin, 20. novem. 1872.

Broj 6.

T. M. — T. L.

Berlin, 9. decem. 1872.

Mommsen zahvaljuje Lucianiu za upućene kopije Cicogninih natpisa i za sadržaj fragmentarnog natpisa nađenog u okolici Poreča.

Broj 7.

T. M. — T. L.

Berlin, 24. decem. 1874.

Mommsen traži ponovno Lucianijevu pomoć, odnosno suradnju u pogledu obrade istarskih natpisa.

Istovremeno ga potsjeća da Gregorutti priprema suplemente akvilejskih stvari. Želio bi, također, da upozna te zbirke prije nego li izađe njegovo slijedeće izdanje.

Broj 8.

T. Mommsen — T. Luciani

Berlin, 16. marta 1876.

M. priprema suplemente iz Istre i Ogleja. Budući da nije u vezi s Gregoruttijem, ipak bi htio što prije vidjeti njegove oglejske zbirke Lucianijevim posredstvom.

Broj 9.

T. M. — T. L.

Berlin, 19. sept. 1876.

Mommsen se zahvaljuje za De Franceschijeve usluge, koje su mu bile od posebne koristi. Moli Lucianija da mu uputi otiske s ploča, koje se čuvaju u Rovinju, a potječu iz Veštra i Karojbe. Uspostavio je vezu s Gregoruttijem i veoma cijeni njegov ukupni rad.

Na kraju pisma nalazi se bilješka (Lucianijeva) o P. Kandleru.

Broj 10.

T. M. — T. L.

Charlottenburg, 22. sept. 1876.

Broj 11.

T. M. — T. L.

Charlottenburg, 26. sept. 1876.

Mommsen daje pojedina tumačenja o latinskim natpisima, koje mu je dostavio Luciani s ploča. Posebno ističe, po njegovu sudu, najstariju ploču, na kojoj se pojavljuje izraz Polater, koji bi trebao značiti gradić Pula. Ujedno smatra da to ime označava nepoznato ime istarskog božanstva.

Broj 12.

T. Mommsen — T. Luciani

Charlottenburg, 15. oktobra 1876.

Broj 13.

T. Mommsen — T. Luciani

Charlottenburg, 13. augusta 1877.

Mommsen je konstatirao da su tekstovi, koje mu je uputio Luciani, u stvari prijepisi, koje je svojevremeno Fortis ili odnio ili prepisao u Zadru i Šibeniku. Zbog toga smatra da je njihova vrijednost minimalna, jer originali (Fortisovi ili Veranzijevi) mogu svakog časa izaći na vidjelo pa će tada ova zbirka biti beskorisna.

Broj 14.

T. Mommsen — T. Luciani

Berlin, 27. augusta 1877.

Mommsen potvrđuje da je njihova Biblioteka prihvatila dokumente, koji su mu od strane Lucianija bili ponuđeni te su, na taj način, spašeni

u interesu daljnjih proučavanja. Nada se da je šibenski arhiv, iz kuće Veranzio, dospio u Peštu te otuda očekuje novosti. Jednako vjeruje da će Luciani pronaći nove stvari. M. putuje u Palermo i tamo će ostati do novembra.

Broj 15.

T. M. — T. L.

Berlin, 4. maja 1881.

Broj 16.

T. M. — T. L.

Charlottenburg, 3. januara 1882.

Mommsen upućuje Lucianiju jednu pergamenu venecijanskog sadržaja, koju će ovaj predati Arhivu.

Lucianijeva opaska: Original predan gospođi Schif-Levi.

Broj 17.

T. M. — T. L.

18. maja 1882.

Broj 18.

T. M. — T. L.

Charlottenburg, 29. maja 1882.

Broj 19.

T. Mommsen — T. Luciani

Charlottenburg, 1. septembra 1882.

Mommsen javlja Lucianiju da je njihova Biblioteka pristala na kupnju ponuđenih novina, iako su nekompletne. Istovremeno daje na znanje da je odlučeno da se tiska epigrafski suplement onih svezaka Corpora koji su izašli. Za to je odgovoran prof. Pais koji će uskoro putovati u Veneciju. Veseli ga što je pronađen natpis iz Venecije, koji spada u red najvažnijih tekstova.

Broj 20.

T. M. — T. L.

Ch., 5. oktobra 1882.

Mramorna ploča (Chaeronte) ima historijsku vrijednost pa Mommsen moli da se ispita njezino porijeklo. Ujedno predbacuje Venecijancima da prikupljaju starine sa svih strana pa je teško doći do određenih spoznaja.

Broj 21.

T. M. — T. L.

Ch., 20. oktobra 1882.

Profesor Ettore Pais iz Cunea traga za natpisima u centralnoj Italiji prema Mommsenovim uputstvima, za Akademiju de'Lincei. Momm-

sen moli Lucianija da poduzme sve kako bi s njime uspostavio pismenu vezu.

Broj 22.

Theodor Mommsen — T. Luciani

Ch., 28. oktobra 1882.

M. daje Luc. podrobna objašnjenja za dva latinska natpisa, uvijek u granicama vlastitih saznanja, o stvarnim sadržajima tih spomenika.

Na kraju pisma nalazi se latinski tekst i Luc. bilješka da je original odstupljen gospođi Schiff-Levi decembra 1887.

Broj 23.

T. M. — T. L.

Charlottenburg bei Berlin, 3. decembra 1882.

M. čestita L. što je uspio odgonetnuti sadržaj latinskog natpisa na kamenoj ploči, ali se ne slaže da potječe iz Augustova doba, već drži da se radi o početku trećeg stoljeća. Svoje tvrdnje bazira na historijskim činjenicama i na karakteristikama pojedinih slova. Budući da Venecija tada nije postojala, postoji mogućnost da je spomenik iz Pule ili Trsta jer su, uostalom, i svi ostali pronađeni spomenici na tom mjestu, uvezeni.

Mommsen poštuje Lucianijeve patriotske osjećaje, ali tvrdi »da je ljubav loš tumač spomenika i da jedan venetski spomenik, koji bi sačuvao uspomenu na germanske ratove, je suviše lijep da bi bio istinit«.

Broj 24.

T. M. — T. L.

Berlin, 9. maja 1883.

Mommsen upućuje svoju zahvalnost Lucianiju za usluge, koje redovno čini njemu i drugima. U pismu dostavlja vlastito rješenje o jednom latinskom natpisu, koje mu je predočio Pais. U suradnji s ovim potonjim i zahvaljujući i drugim istraživačima, priprema novu publikaciju o događajima iz sjeverne Italije.

Broj 25.

T. M. — T. L.

Ch., 30. juna 1883

Natpisi, koji mu je uputio Luciani, ne predstavljaju više nikakav problem. Novi natpis iz Osora je još zanimljiviji, jer je nomenklatura o Iliriji vrlo siromašna. Mommsen nastavlja s objašnjenjem drugih spornih natpisa, koji mu je Luciani dostavio. Također najavljuje novi Paisov tiskani rad a u njemu, iako je još mlad i treba još mnogo naučiti, vidi perspektivnog mladića.

Na istom listu se nalaze Lucianijeve bilješke o latinskim natpisima, koji potječu pretežno iz Istre.

Broj 26.

T. Mommsen — T. Luciani

Ch., 20. jula 1883.

U ovom pismu se nalazi još jedno naknadno objašnjenje Lucianiju u odnosu na jedno latinsko ime, koje je već objavljeno, a nije ispravno protumačeno. Mommsen smatra da je rad (epigrafski) na relaciji Rim, Cagliari, Berlin... (daljnji tekst dosta nejasan).

Broj 27.

T. M. — T. L.

Ch., 8. septembra 1883.

M. vraća rukopise, koje mu je L. uputio, jer su sušta kopija, bez naročite vrijednosti. Ističe, dalje, da pulski fragmenti nemaju posebna značenja pa u pismu navodi tekst s objašnjenjem, upućujući Lucianija na objavljena djela slična sadržaja radi konfrontacije primjera. Koparski fragment bi trebao pripadati petnaestom ili šesnaestom stoljeću, što se vidi iz oblika slova.

Broj 28.

T. M. — T. L.

Ch., 18. oktobra 1883.

Kamena ploča »iz Rovinja« traži novu žrtvu — tvrdi Mommsen. Treba potražiti određenu stranicu djela »Corpus inscript.« da bi se ustanovilo da je taj predmet pronađen dvjesto godina ranije na drugom mjestu i kasnije prebačen u Rovinj. M. žali Lucianijeva prijatelja i drži da bi trebalo obavijestiti istarsku javnost o pravom stanju stvari.

Broj 29.

T. M. — T. L.

Ch., 20. oktobra 1883.

Mommsen još jednom upućuje Lucianija na određenu publikaciju da bi ovaj stekao uvjerenje o pravoj provenijenciji ploča, od kojih se jedna nalazi u veronskom muzeju. M. tvrdi da nije proučio itinerar (ploče), ali vjeruje da je ona u nekoj venetskoj palači. Ne sumnja u Barsanovu sposobnost, ali upozorava na mogućnost zamjenjivanja pojedinih grčkih slova zbog sličnosti. Iako daje svoje instrukcije, vjeruje da se, u čitavom ovom slučaju, ne radi o zlobi i lažnom patriotizmu. Također saopćava da se javio Galliju, koji od njega traži meritorno mišljenje o važnim istraživanjima.

Broj 30.

T. Mommsen — T. Luciani

[1884?]

U časopisu »Provincia« ima detalja s kojima se Mommsen ne slaže pa daje i svoja tumačenja o pojedinim grčkim prezimenima. Ponovno

upućuje sugovornika na određena djela radi objašnjenja stajališta. Mommsen inzistira na činjenici da ne treba lokalna božanstva pripisivati Grcima, potkrijepljujući svoje tvrdnje određenim naučnim komparacijama.

Broj 31.

T. M. — T. L.

16. augusta 1884.

M. moli L. da mu uputi specijalnu geografsku kartu sjeverne Italije, jer mu često nedostaje prilikom primanja Paisovih pisama. Prihvata Lucianijevo tumačenje jednog natpisa, dok napominje da druga ploča, iz Poreča, treba da bude ponovno proučena.

Broj 32.

T. M. — T. L.

23. septembra 1884.

M. daje podrobna objašnjenja o jednom natpisu iz Poreča, koji mu je dostavio Luciani.

U prilogu postoje:

- a) Dvije Mommsenove posjetnice i jedna Hermana Oldemberga
- b) Koncepti Lucianijevih pisama T. Mommsenu:

Arta di Tolmezzo od 23. VII 67, Venecija od 17. I 68, V., 5. XI 1872, Venecija, 17. XI i 24. XI 1872, V., 4. XII 72, V., 5. III 74, V., 19. X 1874, V., 21. XII 74, Venecija, maja 1875, Venecija, 18. sept. 1875, V., okt. 1875, V., 21. febr. 1876, V., 6. aprila 1876, —, 15. sept. 1876, Treviso, 19. sept. 1876, Treviso, 21. sept. 1876, Tr., 23. sept. 1876, Oderzo, 6. okt. 1876, Oderzo, 13, 14. okt. 1876, —, 23. okt. 1876, —, 15. nov. 1876, Venecija, 16. nov. 76, V., 6. dec. 76, V., 7. XII 1876, —, 4. aug. 77, —, 7. apr. 1879, Bassano, 10. nov. 1879, V., 1. maja 1881, V., 6. dec. 1881, Lucianijev »pro memoria« u vezi s Mommsenovim pismom od 18. decembra 1881, a na temelju naknadnih informacija, primljenih od strane Giovanni de Gavardo i Giovanni D'Andri iz Kopra.

Zatim se tu nalaze još pisma: —, 18. decembra 1881, —, 29. januara 1882, —, 20. aprila 1882, —, 26. maja 1882, V., 17. juna 1882, — 28. augusta 1882, —, 6. sept. 1882, 26. sept. 1882, 25. okt. 1882, V., 25. novem. 1882, —, 21. dec. 1882, V., 18. jan. 1883, —, 4. maja 1883, —, 9. juna 1883, —, 18. juna 1883, —, 21. jula 1883, —, juli 1883, —, 14. aug. 1883, V., 19. aug. 1883, —, 28. aug. 1883, —, 14. okt. 1883, —, 30. aprila 1883, —, 27. okt. 1883, V., 21. jula 1884, —, 19. augusta 1884, —, 8. sept. 1884.

Ovamo su pripojeni još i koncepti Lucianijevih pisama dru Amorosu od 30. dec. 1874. i od 27. aprila 1875, Reimeru iz Berlina od 16. marta 1870. i Paolu Porcia Amalteo iz Oderza od 13. marta 1879. Zatim koncept Luc. pisama prof. Pais, od 4. maja 1883. te senatoru Gius. Fiorelli iz Rima od 3. maja 1881, Camillu Lovanzo iz Bassana od 10. novembra 1874. i jedan koncept Comm. Barezziju (?).

Kutija X.

Sv. II.

Richard Francis Burton bio je vojnik, istraživač, etnolog, arheolog, pjesnik, prevodilac i jedan od dva ili tri najveća lingvisti svoga vremena. Bio je amater psiholog, botaničar, zoolog, geolog i vrhunski pripovijedač. Rođen je u Torquayu 19. ožujka 1821. godine. Živio je u kući svoga djeda godinu dana. Tada su njegovi roditelji preselili u Francusku. Njegov je otac bio mješavina engleske, irske i, čini se, francuske krvi te je pripadao visokom engleskom društvu. Burton se školovao u Oxfordu i već u tijeku školovanja putovao u Njemačku i Italiju.

U Indiji je boravio nekoliko godina, bavio se okultizmom i proučavao hindu jezik. Krajem 1849. vratio se u London, oženio se Elizabetom Arundell, koja je poslije njegove smrti bila i njegov biograf. Godine 1853. odlazi u Egipat, proučava arapski, prakticira medicinu i hipnozu te odlazi u Meku. Iz Kaira u Bombay i drugdje. Vraća se u London 1855, da bi već 1856. otputovao u Afriku, na Zanzibar, u Tanžanjkiju. God. 1859. bio je ponovno u Engleskoj. Poslije toga je otišao na Divlji zapad i drugdje. U Južnoj Americi se našao 1869. i te iste godine u Damasku, zatim 1871. u Palestini, dvije godine kasnije bio je u Londonu, kasnije na Islandu i drugdje.

Richard Burton je publicirao 43 knjige o svojim istraživanjima i putovanjima. Poslije njegove smrti Elizabeta je objavila brojne radove na osnovi njegovih rukopisa, dok ih je nekoliko ostalo nepoznato i samim biografima. Najvažnija kolekcija Burtonovih pisama nalazi se u Cambridgeu (Trinity College Library), a ima ih sačuvanih i u Californiji. Postoje, također, i privatne kolekcije njegovih pisama u Californiji (San Marino) i u Londonu.

Dok je Burton bio na Islandu, mjesto konzula u Trstu bilo je upražnjeno. Na prijedlog lorda Granvilla i po nagovoru Elizabete, Burton se prihvatio te dužnosti. Iako protiv svoje volje, obavljao je taj posao punih osamnaest godina, do svoje smrti, koja ga je zatekla u tom gradu.

Mada je u Puli sačuvano svega nekoliko pisama, upućenih T. Lucianiju, ona potvrđuju njegov nemiran duh i svestranu aktivnost na mnogim poljima ljudske znanosti i van nje. On nalazi uvijek vremena za svoja istraživanja, putuje istarskim poluotokom, obilazi njegove gradove-kasteljere, spilje te posredstvom i uslužnošću Kandlerove kćerke bio je u mogućnosti da prouči i obilno koristi rukopise tog pisca. Jednako se poslužio za svoje radove i Kandlerovom građom, koju je otkupio Porečki sabor poslije smrti spomenutog historičara.

Burton je, također, koristio i Lucianijeve radove za neke svoje napise za engleske časopise. Iz pisama je vidljivo da je to sve obavljao rekordnom brzinom, da je za to vrijeme stekao mnoga poznanstva s uglednim ličnostima u Italiji te da je sklopio mnoga prijateljstva u

Istri radi svojih obilazaka raznim antičkim središtima u tom kraju, među kojima i Vizačama, odnosno Nezakciju.

O iznenadnoj Burtonovoj smrti, godine 1890. i o drugim pojedinostima u vezi s njegovim pogrebom i prenošenjem posmrtnih ostataka iz Trsta u London, prenosimo iz pera njegove udovice Elizabete na kraju ovog sadržaja.

Broj 1.

Richard Francis Burton — Tomaso Luciani

Trst, 18. okt. (1873?)

Burton putuje uskoro sa svojim prijateljem u Labin. U međuvregradinama (castellieri) pa se zanima za Kandlerove radove iz tog područja, bilo da se odnose na keltsko ili rimsko razdoblje.

Svratit će kod dra Scampicchija, Lucianijeva nećaka, a konzultirao je savjetnika Tommasinija. Uputit će Lucianiju kopiju svog prvog rada koji je pripremio za Londonsko antropološko društvo, ali za ovo drugo ne bi htio dati obećanje da će biti gotovo prije proljeća.

Broj 2.

R. F. B. — T. L.

Trst, 3. nov. 1873.

Zahvalan je Lucianiju za Kandlerova djela koja mu je uputio te mu najavljuje da traga za svim mogućim informacijama, koje se odnose na njegov preliminarni budući rad namijenjen mladom Londonskom antropološkom društvu. B. je odlučio da posveti mjesec dana obilasku svih navedenih gradina idućeg proljeća. Posebnu pažnju želi posvetiti istarskim spiljama. Veseli ga suradnja koja je među njima započela i činjenica što mu može uputiti neke svoje pisane stvari.

Broj 3.

R. F. B. — T. L.

Trst, 26. nov. 1873.

Burton je nakanio pripremiti studiju o starim istarskim i creskim menu je posjetio Kandlerovu kćerku koja ga je primila vrlo srdačno. Međutim, od nje je saznao da su očevi rukopisi postali vlasništvo Porečkog sabora te da se bez dozvole ne mogu koristiti, odnosno prepisivati. Ukoliko bi Luciani pisao Saboru ne bi bilo zapreke da Burton pregleda nacрте tih ruševina. Nestrpljivo očekuje proljeće i definitivar. dogovr sa Scampicchiom u pogledu najavljene posjete po Istri.

Broj 4.

R. F. Burton — T. Luciani

Trst, 8. dec. 1873

B. najavljuje L. da je završio osmodnevno putovanje po Istri. Tom prilikom je obišao kasteljer Cunzi, kasteljer baruna Lazzarinija i onog iz Vranja, kao i dva takva lokaliteta na Poreštini. Zahvaljujući

susretljivosti osoblja iz Porečkog sabora, mogao je pregledati i nacрте tih gradina (iz ostavštine Kandlerovih rukopisa) kao i druge spise, dok mu je kćerka pokojnog pisca posudila jedan dio te građe. Vjeruje da će njegov rad biti gotov prije januara. Želi da mu Luciani uputi listu njegovih radova, kako bi mogao koristiti neke detalje iz njegovih obimnih radova.

Broj 5.

R. F. B. — T. L.

Trst, 28. dec. 1873.

B. izražava posebnu zahvalnost što mu je L. ukazao na određenu građu, koja će mu biti od koristi. Upućuje mu dužne čestitke za primljeni orden (Ordine Mauriziano), što je posve prirodno kada je Luciani toliko mnogo učinio za Italiju, svoju izabranu domovinu. Burton takvo priznanje ne očekuje, jer obično nacije nisu zahvalne i dijele priznanja onima koji su manje zaslužni.

Prije polaska na put, priprema građu o kasteljerima iz okolice Trsta (Kontovel, Opčine, Repentabor, Milje, Koper), koji su vrlo interesantni. Vjeruje da će moći vratiti njegovu »Carte d'Albona«, koju je dao na kopiranje te uputiti Lucianiju svoju »studiju« o južnim kasteljerima.

Broj 6.

R. F. B. — T. L.

Trst, 13. febr. 1874.

Na žalost, B. nije u stanju da ispuni svoje obećanje Lucianiju u pogledu najavljene publikacije, jer u tome kasni Londonsko antropološko društvo, koje je zakazalo sjednicu tek za sredinu mjeseca marta. U proteklom razdoblju B. je obilazio tršćansku okolicu. Obišao je Kontovel, Crnikal, Repentabor, Milje (stari grad) i druga mjesta u okolici Kopra i Izole. Dakako, to je tek početak njegovih obilazaka starim gradinama, koje ga stalno zaukupljaju, te upravo planira nova istraživanja i u okolici Izole i Kopra. Ponovno traži od Lucianija da mu ukaže na nove autore koji su se bavili tim objektima.

P. S. B. javlja L. da se grof Susanni priprema za idući broj časopisa »Provincia« kako bi se kritički osvrnuo na njegovo pisanje. Burton je spreman da prihvati izazov.

Broj 7.

R. F. Burton — T. Luciani

Trst, 12. marta 1874.

B. želi saznati kada Luciani kani otputovati u Labin. »Provincia« oklijeva da objavi Susannijev napis, a Burton s puno vlastitog uvjerenja tvrdi da u arheologiji mora biti prisutan duh suprotnih gledanja na pojedine predmete. I dalje proučava napise o gradinama, odnosno

kasteljerima, ali nije pronašao podatke o jednom objektu u blizini Izole i o jednom drugom iz okolice Pirana. Obišao je Tabor, Šutac, Sv. Lovreč, Črnikal, Rašpor i druga mjesta. Priprema se za obilazak Pobjana.

Broj 8.

R. F. T. — T. L.

Trst, 1. februara 1875.

B. će uskoro dostaviti L. jednu kopiju svog rada o istarskim gradinama. Sprema se za putovanje u Bolonju (kod profesora Bianconija i drugih) te će, na povratku, svratiti do Lucianija da bi ga konzultirao o istraživanjima spilja. Iskoristit će priliku da mu »viva voce« iznese svoje dojmove o posljednjem putovanju po Dalmaciji.

Broj 9.

R. F. B. — T. L.

Vichy (toplice), 16. septembra 1875.

Burton saznaje da je Luciani tražio kopiju o istarskim gradinama pa će zatražiti od vicekonzula Brocka da mu je pronađe u Trstu i pošalje. Raduje se Lucianijevom imenovanju na dužnost inspektora za istraživanja starina u Veneciji i, poznavajući njegovu energiju u radu, ne sumnja u valjani uspjeh. Burton će putovati u Veneciju u oktobru i nastaviti s Lucianijem razgovor o istarskim spiljama.

Broj 9.

R. F. B. — T. L.

Trst, 28. septembra 1875.

B. žali što nije mogao doći u Veneciju. Zbog ispravljanja probnog tiska obimnog rada o Islandu, bio je prisiljen ostati u Trstu. Posebno se zahvaljuje što je Luciani skrenuo pažnju izdavačima *Bullettina di Paleontologia* na njegov rad. Uskoro će se uputiti u Zagreb i Labin, a u Bolonji je ostao desetak dana da se upozna s novim istraživanjima.

U tom gradu je upoznao niz znamenitih ličnosti: Gozzadinija, Capellinija, Bianconija, Calorija, Bertolinija i Regaldija.

Burton ne zaboravlja nikada Lucianijeve izvrsne radove, jer oni sačinjavaju najbolji dio njegove brošure.

Broj 10.

R. F. Burton — T. Luciani

Trst, Britanski konzulat, 29. decembra 1875.

Burton je primio podatke koje mu je Luciani uputio. Lično će ih koristiti za svoj rad o Bolonji. Ujedno najavljuje Czörnigovu studiju o Ljubljani iz prethistorije, koja je nastala na osnovi iskapanja proteklog ljeta, a objavljena je u *Triester Zeitungu*. Burton je napisao nekoliko

redaka za časopis »The Academy« (London), a Lucianiju je poslao raspravu o tršćanskoj luci. Najavljuje svoj odlazak u Indiju koji će trajati nekoliko mjeseci. Tom prilikom javit će mu se, a neće zaboraviti Rimski muzej i Zbirku Correr.

Broj 11.

R. F. B. — T. L.

Britanski konzulat u Trstu, 23. juna 1876.

Nakon obilaska, odnosno putovanja po Indiji i Islandu, Burtona očekuju novi zadaci. Postoji mogućnost da ga njegovo ministarstvo uputi u Kabul (Afganistan). Raduje ga činjenica što može poslati Lucianiju jednu brošuru o Solinu i Hvaru. To bi rado učinio i za Combija. Traži od Lucianija popis spilja koje je on preporučio za istraživanja. Rado bi objavio listu tih objekata u časopisu »The Academy«. Ističe da je s osobitim zanimanjem čitao Yriartovu raspravu, ali ga ujedno i žali.

Broj 12.

R. F. Burton — T. Luciani

Trst, 27. jula 1876.

B. je ugovorio susret sa Scampicchiom u Trstu ili Kopru početkom augusta, a zatim slijedi izlet u Labin. Raniji njihov odlazak na Cres nije vrijedan spomena. B. javlja da je Nicolina Gravisi Madonizza dovršila prijevod njegove studije o gradinama. Poslije toga Burton namjerava posvetiti se proučavanju spilja.

Broj 13.

R. F. B. — L. T.

Trst, 14. septembra 1876.

B. je proveo tjedan dana sa Scampicchiom te je obišao Cres, gdje je naišao na stare gradine. Bio je i u Budavi, no drži da nije vjerojatno da je na tom mjestu postojao Nezakcij, jer je Tit Livije u svom djelu spominjao i jednu rijeku. Preporučuje L. da ostavi svaku nadu o pronalasku prahistorijskog čovjeka u istarskim spiljama, kao što je uzalud i Scampicchio pretraživao Trdačinu. Napominje da je zamolio Freemana (?) da ponovno objavi napise o Trstu, Puli i drugim mjestima.

Broj 14.

R. F. B. — T. L.

Trst, 29. januara 1877.

B. će uputiti napis Pigoriniju koji je objavio u Engleskoj. A. Covaz se priprema posjetiti Vizače, odnosno Gradinu (Visazze ou la Gradina) kod Valture. On tvrdi kategorički da se tamo nalazio Nezakcij. »Il n'y a aucun moyen de combiner les deux« — izjavljuje Burton.

Broj 15.

R. F. B. — T. L.

Oxford, 18. oktobra (?)

Po povratku u Trst, Burton će posjetiti Lucianija. Žali grad Trst jer smatra da će za nekoliko godina stanovništvo biti decimirano ukoliko ne budu poduzete mjere sanacije.

Broj 16.

R. F. B — T. L.

Trst, 7. maja 1879.

Broj 17.

R. F. B — T. L.

Trst, 27. maja 1879.

Broj 18.

R. F. Burton — T. Luciani

Trst, 7. juna 1879.

Primio je Lucianijeva pisma i jedan svezak Gubernatisova rječnika te iskazuje svoje kritičko mišljenje u odnosu na članak u tom djelu. Nada se da će drugo izdanje donijeti na vidjelo nešto bolje. Stigli su probni otisci koje je morao vratiti radi nove korekture, ali vjeruje da će uskoro dostaviti obećane primjerke Lucianiju.

Broj 19.

R. F. B. — T. L.

Trst, 11. juna 1879.

B. upućuje Lucianiju obećane primjerke tiskane u Londonu, čiji sadržaj ocjenjuje dobrim, i želio bi znati Gubernatisovo reagiranje na taj rad.

Broj 20.

R. F. B. — T. L.

Trst, 7. oktobra 1879.

Vratio se u Trst poslije obilaska Učke (Vrh o d'Ushka) i Vizača u pratnji Scampicchija. Nada se da će početkom novembra svratiti od Lucianija te okrivljuje izdavače što biografija nije još gotova.

Broj 21.

R. F. B. — T. L.

Venecija, 29. oktobra 1879.

B. najavljuje svoj odlazak u Egipat koji će uslijediti sredinom novembra. Traži od Lucianija da mu dostavi adrese Combija i Urbanija te žali što im se nije pružila prilika da raspravljaju o mjestu Nezakciju (zbog trenutnog Luc. odsustva iz Venecije).

Broj 22.

R. F. B. — T. L.

Trst, 3. juna 1880.

B. upućuje L. tiskani napis o Belzoniju, a to će učiniti i za Tomasinija. Ujedno želi saznati naslove talijanskih društava, kojima bi mogao uputiti pojedine primjerke. Rado će se pridružiti izletnicima koji kane posjetiti Pulu, Nezakcij i druga mjesta u Istri.

U Egiptu nije postigao gotovo ništa jer su vlasti retrogradne, ali ga raduje činjenica što će ovo ministarstvo biti ubrzo smijenjeno. Rad o Midianu nije još dovršio.

Broj 23.

R. F. B. — T. L.

Trst, 13. jula 1880.

B. je odgodio svoje putovanje u Veneciju pa će to uslijediti zimi. Upućuje mu kopiju svog rada i napis jednog njegovog mladog prijatelja orijentalista, koji obećava mnogo.

Broj 24.

R. F. B. — T. L.

Trst, 2. jula (?)

Zahvaljuje Lucianiju za dva napisa objavljena u časopisima »Provincia« i »L'Unione«. Scampicchio nije odgovorio na B. pismo. Marchesetti se nalazi u Berlinu radi izložbe. B. očekuje dolazak profesora Gigliolija iz Firenze.

Broj 25.

R. F. B. — T. L.

Hotel Britannia, 21. okt. 1881.

B. dostavlja kopiju Udruženja, da bi objasnio L. razloge svog putovanja u Afriku te ga moli da dostavi njegovu »kartu« (carta di P. N. C.) profesoru Combiju uz dužnu ispriku.

Broj 26.

R. F. B. — T. L.

Krapinske Toplice, 28. maja 1883.

B. ne kani kupiti Evansovu (?) knjigu, jer se nada da će mu biti uručen jedan primjerak. Napominje da je taj autor već napisao studiju o Bosni, koja ne vrijedi mnogo. Smatra da on neće pisati o Istri jer ne poznaje taj kraj. Burtonovo je mišljenje da je taj mladić vrijedan, ali da njegov boravak u Dubrovniku nije bio sretan i da njegova panslavistička politika nije dobro primljena. Burton prihvaća titulu »Patrona« ali se nada da neće morati uzeti ništa u zaštitu. Marchesetti je otputovao iz Trsta u Labin. B. očekuje novosti od Scampicchija, Covaza i Načinovića (Nacinovich).

Broj 27.

R. F. Burton — T. Luciani

Trst — Britanski konzulat, 27. marta 1886.

Marchesetti je sakupio veliku količinu kostiju iz raznih spilja, a to potvrđuje i Lucianijeve stavove u pogledu troglodita iz Istre. B. želi nabaviti primjerak Pentamerona (Giovan Battista Basile) u talijanskoj verziji, tiskanog u Napulju 1674. Pri tome ne postavlja nikakve limite u odnosu na cijenu knjige.

Broj 28.

R. F. B. — T. L.

Trst, 1. aprila 1884.

Za vrijeme boravka u Veneciji B. nije zatekao Lucianija, ali se nada da će do njihovog idućeg susreta doći na proljeće. Za Machesettija kaže da je sav zaokupljen radom o trogloditima, što je, po mišljenju Burtona, bila Lucianijeva zamisao da se traga za prahistorijskim čovjekom u istarskim spiljama.

Na kraju sveska postoji i jedno pismo Izabele Burton Lucianiju, upućeno iz Londona 12. aprila 1891. u kojem naknadno javlja pojedivosti o smrti svoga supruga. Burton nije bolovao, već je podlegao od srca, 20. oktobra 1890. U pismu se toplo zahvaljuje za izraženo saučeeće te iznosi da je, poslije 18 godina prebivanja u Trstu, bila prisiljena privesti kraju mnoge obiteljske poslove, naglasivši da je posmrtno ostatak pokojnika prenijela u London.

Također ističe da su se njezini sunarodnjaci odužili pokojnom suprugu jednim mramornim nadgrobim spomenikom, čije će se otkrivanje održati u mjesecu maju u prisustvu tisuću uzvanika.

Poslije te komemorativne svečanosti Izabela se kani povući u samostan, gdje će ostatak života provesti u pisanju životnog puta svoga supruga. Osjećala se obaveznom da Lucianiju opiše i ove detalje jer dobro zna koliko ga je Burton cijenio. Pismu je priložila i fotografiju pokojnika na odru.

Fotografija je sačuvana.

U ovoj građi postoje još:

- a) Burtonova posjetnica i novogodišnja čestitka iz 1884.
- b) Pismo Britanskog konzulata Lucianiju od 6. oktobra 1875. potpisano od strane E. W. Brocka. U njemu Brock izvješćuje Luc. da mu je dostavio svoju kopiju Burtonovog rada o gradinama.
- c) Dva pisma knjižara Reimera iz Berlina (10. marta i 3. aprila 1879) Lucianiju. Po nalogu prof. Mommsena, R. je uputio primjerke časopisa »Ephemeris epigraphica« Luc. i P. P. Amalteu iz Oderza.
- d) Koncepti Lucianijevih pisama od: 13. X 1873, 1. XI 1873, XII 1873, Venecija, 6. I 1874, 15. II 1874, 20. IV 1874, Venecija, 7. X 1875, 22. II 1875, 8. IX 1875, 14. VII 1876, 18. I 1877, 24. VI 1878, 16. X 1879, 23. V 1879, Venecija, 24. XI 1879, 5. VI 1880, 24. V 1883.

e) Pismo-izvještaj (trinaest stranica) R. B. Burtona i A. Scapicchija Lucianiju, upućeno iz Labina 9. oktobra 1879. o obilasku Vizača i drugih mjesta (gradina) na području južne Istre.

f) Lucianijev »Pro memoria« o gradinama na Labinštini za A. Scampicchija.

g) Pismo G. Velludo (?) — T. Luciani

Iz Biblioteke
(Venecija-Marciana ?),
26. maja 1879.

Kutija XI.

Na kutiji zabilježeno: **Stancovich. Manoscritti e note**

Svezak I.

Broj 1. Museo Civico Pola [dalje M. P.] 373.
Parè Ludovico. Poesie contemporanee, 1832. [14 stranica]

Svezak II. (M. P. 410)

- Broj 1. Brat [Dastino?] — P. Stanković. Savičenta, 24. dec. 1819.
Broj 2. P. Stanković — [?]. Barban, 28. febr. 1826.
Broj 3. P. Stanković — Okružni komesarijat. Barban, 24. jula 1834.
Broj 4. P. Stanković — Okružni komesarijat Vodnjan. Barban, 24. maja 1822.
Broj 5. P. Stanković — D. Sebastiano Trampus. Barban, 24. jula 1834.
Broj 6. P. Stanković — Servolo Martinić. Barban, 2. januara 1820.
Broj 7. P. Stanković — Marija Prencis, Žminj. Barban, 12. juna 1824.
Broj 8. P. Stanković — Giuseppe Cernazai, Udine. Barban, 10. nov. 1824.
Broj 9. Giuseppe Acerbi, Biblioteca Italiana, Milano. Barban, 15. dec. 1824.
Broj 10. P. Stanković — Brat. Barban, 19. dec. 1824.
Broj 11. Simone Cechj, Venecija. Barban, 19. dec. 1824.
Broj 12. P. Stanković — Giacomo Vitturi, Vodnjan. Barban, 20. decembra 1824.
Broj 13. P. Stanković — Brat, Savičenta. Barban, 3. jan. 1825.
Broj 14. P. Stanković — Šogorica, B. Stanković, Savičenta. Barban, 3. jan. 1825.
Broj 15. P. Stanković — Ivan Tesach [Težak], Vodnjan. Barban, 8. jan. 1825.
Broj 16. P. Stanković — Simone Cechj, Venecija. Barban, 18. jan. 1825.
Broj 17. P. Stanković — Giuseppe Cernazai, Udine. Barban, 18. jan. 1825.
Broj 18. P. Stanković — Giuseppe Picotti, Venecija. Barban, 20. ožujka 1825.

- Broj 19. P. Stanković — Luigi Pisani, Venecija. Barban, 22. ožujka 1825.
- Broj 20. P. Stanković — Giuseppe Capponi, Brescia. Barban, 22. ožujka 1825.
- Broj 21. P. Stanković — Girolamo Grimani, Savičenta. Barban, 23. travnja 1825.
- Broj 22. P. Stanković — Gio. Giacomo Canziani, Motovun. Barban, 19. svibnja 1825.
- Broj 23. P. Stanković — Gio. Kerpan, Kopar. Barban, (u daljnjem tekstu B.) 17. listopada 1825.
- Broj 24. P. Stanković — Luigi Fortunato Vaccari, Chioggia. B., 17. listopada 1825.
- Broj 25. P. Stanković — Giovanni Silvestri, Milano. B., 25. kolovoza 1825.
- Broj 26. P. Stanković — Carlo Lanza, Split, B., rujna 1825.
- Broj 27. P. Stanković — Okružni komesarijat u Vodnjanu. B., 28. listopada 1825.
- Broj 28. P. Stanković — Državna primorska uprava u Trstu (Presidio Governiale del Littorale in Trieste). B., 29. listopada 1825.
- Broj 29. P. Stanković — Giannantonio Moschini, Venecija. B., 12. prosinca 1825.
- Broj 30. P. Stanković — Hausser, okružni komesar u Vodnjanu. B., 14. prosinca 1825.
- Broj 31. P. Stanković — Jakov Mandušić, Vodnjan. B., 14. prosinca 1825.
- Broj 32. P. Stanković — Giovanni Silvestri, Milano. B., 20. prosinca 1825.
- Broj 33. P. Stanković — Glavni vikar u Puli. B., 20. kolovoza 1826.
- Broj 34. P. Stanković — Teresa Gilli, Trst. B., 11. siječnja 1826.
- Broj 25. P. Stanković — Pietro Manni, Rim. B., 15. rujna 1827.
- Broj 36. P. Stanković — Pietro Ercole Visconti, Rim. B., 15. rujna 1827.
- Broj 37. P. Stanković — Carlo Fea, Rim. B., 15. rujna 1827.
- Broj 38. P. Stanković — Barone de' Weismendorfs, Pazin. B., 1. listopada 1827.
- Broj 39. P. Stanković — Pisma na francuskom, talijanskom i engleskom jeziku. Videm, Barban i Padova 1794—1796. god.
- Broj 40. P. Stanković — Pietro Predonzani, Poreč. B., 10. siječnja 1821.
- Broj 40. P. Stanković — Domenico Furlani, Venezia. B., 29. studenog 1835.
- Broj 42. P. Stanković — Okružni komesarijat u Vodnjanu. B., 7. travnja 1827.
- Broj 43. P. Stanković — Filippo Fiore, Rim. B., 29. studenog 1835.
- Broj 44. P. Stanković — Glavni vikar u Puli [Frano Luzzich?]. B., 30. svibnja 1822.
- Broj 45. P. Stanković — Arciduca Steffano, Rijeka
- Broj 46. Pietro Visenti — D. Tommaso Corsini, Firenca. Rim, 16. kolovoza 1827. [kopija dopisa-preporuke za Stankovića].
- Broj 47. Petar Stanković — (Cavaliere?)

- Broj 48. P. Stanković — Okružni komesarijat u Vodnjanu. Vodnjan, 22. srpnja 1834.
- Broj 49. Potvrda o naplati takse Okružnom komesarijatu u Vodnjanu. Vodnjan, 27. srpnja 1837.
- Broj 50. Poziv na pretplatu Stankovićevog djela »Biografija istaknutih istarskih ličnosti«. God. 1828. [1 str., 2° tisak].
- Broj 51. Petar Stanković — Ordinarijat. B., 14. svibnja 1827.
- Broj 52. Petar Stanković — Antonio Cleva. B., 2. kolovoza 1830.
- Broj 55. Petar Stanković — [?]. B., 12. prosinca 1830.
- Broj 54. Petar Stanković — Okružni komesarijat, Vodnjan. B., 30. kolovoza 1815.
- Broj 55. Petar Stanković — Cattarina Loredan R^a-Mocenigo. B., 25. travnja 1803.
- Broj 56. Petar Stanković — Općina u Barbanu. B., 18. listopada 1824.
- Broj 57. Petar Stanković — Antonio. B., 18. travnja 1814.
— Ces. Reg^o-Superior Locale. B., 8. svibnja 1814.
- Broj 58. Bilješka o dodjeli zemljišta P. Stankoviću za naknadu zbog rušenja jedne male lože na trgu. Dne, 17. rujna 1813.

Svezak III. (M. P. broj 434).

- Broj 1. Prijevod Parabule o rasipnom sinu na istarskim dijalektima i jezicima (pučki venecijansko-talijanski iz južne Istre, vodnjanski-pučki, balski-pučki, rovinjski-pučki, hrvatski-pučki iz južne Istre i Barbana kao i albanski) kanonika Petra Stankovića s bilješkama. Tri soneta na vodnjanskom i jedan na hrvatskom dijalektu. Barban, 20. rujna 1835.

Svezak IV. [nije zatečen na svom mjestu].

Svezak V. (M. P. broj 470).

- a) Petar Stanković. O tršćanskim biskupima. Barban, 1825. [25 str.]
- b) Jedan crtež Istre.

Svezak VI.

M. P. broj 471. Petar Stanković. Nepotpuni popis biskupa istarskih katedrala s dodatkom biskupa koji nisu bili obuhvaćeni u V. tomu. Barban, 1823.

M. P. broj 472. Giordani — Lodovico Loschi-Piacenza.

Svezak VII. (M. P. broj 473).

- a) Bilješke o izboru biskupa (2 stranice).
- b) Izvadak starih imena istarskih mjesta (3 stranice).

- c) Popis oglejskih patrijarha koji su vladali Istrom 190 god., od 1230. do 1420.
- d) Bilješke o istarskoj prošlosti (2 stranice).
- e) Popis svećenika i pučanstva iz puljske biskupije.
- f) Bilješke o goričkom grofu Mainardu i njegovim rođacima iz XIII stoljeća [1 str.].

Svezak VIII. (M. P. broj 474).

- Broj 1. Ordinarijat porečke i puljske biskupije — Petar Stanković. Poreč, 29. listopada 1850.
- Broj 2. Petar Stanković — biskup ...
- Broj 3. Okružni komesarijat u Vodnjanu — Petar Stanković, Vodnjan, 24. travnja 1821.
- Broj 4. Okružni komesarijat u Vodnjanu — Petar Stanković, Vodnjan, 3. ožujka 1830.
- Broj 5. Okružni komesarijat u Vodnjanu — Petar Stanković, Vodnjan, 14. listopada 1832.

Svezak IX. (M. P. broj 475).

- Broj 1. Ugovor između komesara Zucchiatija, inženjera Schwartza i kanonika Stankovića u vezi s izgradnjom prozora na pučkoj školi u blizini dvorišta imenovanog svećenika. Barban, 30. travnja 1821.
- Broj 2. Popis učenika koji obavezno moraju pohađati Osnovnu školu u Barbanu šk. god. 1837/38. Barban, 27. listopada 1837.

Svezak X. (M. P. broj 478).

- Broj 1. Stankovićeve bilješke koje pripadaju rukopisu »Sommaro di cronologia« [8 str.].

Svezak XI. (M. P. broj 479).

- Broj 1. Petar Stanković. Molba Papi Grguru da bi mu dozvolio vršenje crkvenih i drugih funkcija s perikom na glavi s obzirom na stariju dob i loše zdravlje. Dne 5. rujna, 1840.
- Broj 2. Carlo Vizzardelli — P. Stanković. Rim, 12. rujna 1840.

Svezak XII. (M. P. broj 480).

- Broj 1. Bonaparte, Carlo Luciano. Esej o metodskoj podjeli kičmenjaka (životinja). Kopija P. Stankovića. Padova, 14—17. kolovoza 1833. [31 str.].

Svezak XIII. (M. P. broj 481).

Broj 1. P. Stanković. O vatrama sv. Ivana Baptiste. Barban, listopada 1843. [29 str.].

Svezak XIV. (M. P. broj 482).

Broj 1. 1. O izgradnji hrama Blažene Djevice Polja (della Beata Vergine dei campi) kod Vižinade [2 str.]

Svezak XV. (M. P. broj 477).

Broj 1. Reklamni pozivi na pretplatu raznih djela od strane izdavačkih kuća iz Padove, Venecije i Trsta. God. 1827, 1828. i 1829. [Tisak]

Svezak XVI. (M. P. broj 469).

Broj 1. Stanković P. O istarskim katedralama i biskupima. O puljskim biskupima. Barban, 1824. [49 str. i 1 slobodan listić]

Svezak XVII. (M. P. broj 468).

Broj 1. P. Stanković. O istarskim biskupima. [24 str.]

Svezak XVIII. (M. P. broj 364).

Broj 1. Micarelli, Vincenzo — S. P. Trst, 7. siječnja 1833.

Broj 2. Micarelli, Vincenzo — P. Stanković. Trst, 8. ožujka 1843.
U prilogu: 3 sveska od 28 str. talijanskih riječi prevedenih na grčki, arapsko-turski i hebrejski jezik koje je napisao Micarelli.

Broj 3. Micarelli, Vincenzo — Stanković, P. Trst, 16. ožujka 1833.

Broj 4. Micarelli, Vincenzo — Stanković, P. Trst, 14. travnja 1833.

Broj 5. Micarelli, Vincenzo — Stanković, P. Trst, 5. svibnja 1833.

Broj 6. Micarelli, Vincenzo — Stanković, P. Trst, 11. lipnja 1833.

Svezak XIX. (M. P. broj 435).

Broj 1. Accademia Tiberina. Poziv na svečanost koja će se održati 22. srpnja 1827. [Tisak]

Svezak XX. (M. P. broj 436).

Broj 1. Dnevna zapovijest prigodom blagoslivljanja nacionalnih zastava u unutrašnjoj Austriji. [Tisak]

Svezak XXI. (M. P. broj 437).

Broj 1. »Gazzetta Privilegiata di Venezia« broj 78, 2. travnja 1828, broj 153, 13. srpnja 1829, broj 217, 28. rujna 1829, broj 18, 23. siječnja 1834. i broj 186, 19. kolovoza 1834.

Svezak XXII. (M. P. broj 438).

Broj 1. »L'Osservatore Triestino« broj 10, 7. srpnja 1825, broj 11, 9. srpnja 1825, broj 47, 18. rujna 1827, broj 330, 14. srpnja 1829. i »Foglio d'Annunzi dell'Osservatore Triestino« broj 110 od 13. rujna 1834.

Svezak XXIII. (M. P. broj 439).

Broj 1. Divus Hieronymus Mutius iz Zrenja. 28 primjeraka portreta, pripremljenih za Stankovićevo djelo »Biografia...«

Svezak XXIV. (M. P. broj 440).

Broj 1. Matija Franković, Vlačić-Illirik, luteranski teolog, rođen u Labinu 1520, umro u Frankfurtu 1575. 3 primjerka otisnutih portreta za gore spomenuto djelo.

Svezak XXV. (M. P. broj 442).

Broj 1. Joseph Tartini Pyranensis Summus Musicae Professor rođ. 1692, umro u Padovi 1770. 1 primjerak otisnutog portreta za isto djelo.

Svezak XXVI. (M. P. broj 443).

Broj 1. Hieronymus Mutius Justinopolitanus. Insignis Litteris Vir, rođ. 1496, umro 1576. 1 otisnuti primjerak portreta za isto djelo.

Svezak XXVII. (M. P. broj 444).

Broj 1. Gian Rinaldo Carli. Portret nacrtan olovkom.

Svezak XXVIII. (M. P. broj 445).

Broj 1. Antonius Elio Justinopolitanus Hierosolime Patriarca. Puljski i koparski biskup. Umro 1576. 2 primjerka otisnutih portreta za isto djelo.

Svezak XXIX. (M. P. broj 446).

Broj 1. Andreas Rapicius Episc. ac Com. Tergest. 2 primjerka otisnutih portreta za isto djelo.

Svezak XXX. (M. P. broj 462).

- Broj 1. Stanković, Petar. Primitivne ideje čovjeka u prirodnom stanju u svih naroda na svijetu da bi se upoznale veze među jezicima i njihovo porijeklo. Barban, 1830.
- a) Aproksimativna glosička statistika Istre s Rijekom, Krasom i čitavim poluotokom. Barban, lipnja 1831. [1 str.]
 - b) Opisni dio naslova [28 str.]
 - c) Usporedni pregled pojedinih riječi na 14 raznih jezika [21 str.]
- Broj 2. Pregled kalemova: degeneriranih, starih, suvremenih, postojećih i vegetirajućih. Barban, 1842. [4 str.]

Svezak XXX. (M. P. broj 447).

- Broj 1. Petrus Paulus, Vergerius Junior Justinopolitanus, Episcopus Apostata. Umro 1565. 1 primjerak otisnutog portreta za Stankovićevo djelo.

Svezak XXXI. (M. P. broj 448).

- Broj 1. Vecchia, Pietro. Uljani portret iz puljske katedrale. 1 primjerak otisnutog portreta na temelju crteža.
- Broj 2. Stanković, Petar. Crtež gornjeg portreta u koji je autor uključio i puljsku katedralu.

Svezak XXXII. (M. P. broj 449).

- Broj 1. P. J. Prkopovitch. Pčelinja košnica. 1 otisnuti primjerak.

Svezak XXXIII (M. P. broj 450).

- Broj 1. Stanković, Petar. Plug-sijač i jaram. 1 otisnuti primjerak tog crteža.

Svezak XXXIV. (M. P. broj 451).

- Broj 1. Peteani, Antonio, porečko-puljski biskup. Najava jubileja za 1851. godinu. Poreč, 6. svibnja 1851. [Tisak, 8 str.]
- Broj 2. Veranzio Istina Dalmatino i Andrea Moretto nazvan Memoria. Kritički dijalozi o moralu, gramatici. Venecija, 1833. [Tisak, 8 str.]
- Broj 3. De Rossi, Gasparo. Poziv potrošačima robe. Venecija [?] [Tisak, 1 str.]
- Broj 4. Tumačenje dviju zavjesa koje su naslikali Sebastiano Santi i Gio. Batt. Canal. Sadržaj je uzet iz drevnih vremena. [Tisak, 1 str.]

- Broj 5. Poziv na pretplatu Opće patologije prof. Hartmanna. Padova, 10. travnja 1828. [Tisak, 2 str.]
- Broj 6. Izdavači Metodičke enciklopedije ljubiteljima nauka, književnosti i umjetnosti. Padova, 1. ožujka 1812. [Tisak, 4 str.]
- Broj 7. Katalog talijanskih knjiga koje posjeduje Simone Occhi, knjižar iz Venecije. [Tisak, 24 str.]
- Broj 8. Katalog knjiga. [Tisak, 4 str.]
- Broj 9. Izvadak iz lista »Osservatore Veneziano« broj 87. Venecija, 21. srpnja 1818.

Svezak XXXV. (M. P. broj 452).

- Broj 1. Sud provoda reda iz Ferrare. Presuda kriminalcima. Ferrara, 9. srpnja 1832. [Tisak, 4 str.]

Svezak XXXVI. (M. P. broj 453).

- Broj 1. Sonet svećeniku Saorin Antoniju prilikom njegova odlaska na dužnost u mjesto Braganze. Padova, 1818. [Tisak, 1 str.]

Svezak XXXVII. (M. P. broj 454).

- Broj 1. Vascotto, vlasnik. Obavijest o otvorenju ljekovitog kupališta u Sv. Petru kraj Izole. Sv. Petar, 18. svibnja 1929. [Tisak, 1 str.]
- Broj 2. Bertolotti, Vincenzo, poduzetnik. Obavijest o otvaranju ljekovitih kupališta u Sv. Petru kraj Izole. Sv. Petar, 30. lipnja 1832. [Tisak, 1 str., 2 primjerka]
- Broj 3. Obavijest za javnost o kupalištima i termalnim blatima »Todeschini i Orologlio« u Abanu. Padova, 1. travnja 1831. [Tisak, 1 str.]
- Broj 4. Kupališta Montegrotto. Obavijest za javnost o tarifama. Montegrotto, 1. svibnja 1831. [Tisak, 1 str.]
- Broj 5. Termalna kupališta S. Elena alla Battaglia. Obavijest o otvorenju. Padova, 15. svibnja 1831. [Tisak, 3 str.]

Svezak XXXVIII. (M. P. broj 455).

- Broj 1. Agapito, Girolamo, grof. Pjesma posvećena Franju I i Augusti Karolini prilikom njihova dolaska u Trst, u travnju 1818. [Tisak, 1 str.]

Svezak XXXIX. (M. P. broj 456).

- Broj 1. Istranka, anonimna. Pjesma posvećena Napoleonu prilikom rođendana. Trst, 1809. [Tisak].

Svezak XL. (M. P. broj 457).

- Broj 1. Prosvijetljena sljepoća. Apolog. Proza. 2 str. u rukopisu.
Broj 2. Pas Mastino. Apolog. Dvije str. proze u rukopisu.
Broj 3. Prijepis pjesme »In Maccaronicum bivum [?] Hymnus Maccaronicus«. Rukopis. Rim, 16. srpnja 1827. [1 str.]
Broj 4. Stanković, Petar. Pjesma »Madrigale«. Rukopis. [1 str.]

Svezak XLI. (M. P. broj 465).

- Broj 1. Stanković, Petar. Izvadak iz djela »O monetama i institucijama«
— Gian Rinaldo Carli-Rubbi. Kopar, 14. rujna 1811. [6 str., prijepis]

Svezak XHII. (M. P. broj 466).

- Broj 1. Oglej nije bio sastavni dio Kranjske niti je Trst bio kranjsko mjesto, tvrdi kanonik Stanković Petar... povodom članka Tergesta u ljubljanskom tjedniku »Illyrisches Blatt« broj 42—46 listopada i studenog 1836 [3 str.]
Broj 2. Prijepis članka »O Tergesti ili Terlecti, naselja pokraj Vipave u nastavcima iz tjednika »Illyrisches Blatt« listopada i studenog 1936. Rukopis. [31 str.]

Svezak XLIII. (M. P. broj 458).

- Broj 1. Crtež.
Broj 2. Crtež.
Broj 3. Crtež.

Svezak XLIV (M. P. broj 459).

- Broj 1. Mühleisen — Stanković, Petar. Mühleisen je dao u svojem pismu neka objašnjenja o planinama između Švicarske i Dalmacije, osobito o lancu koji se proteže od Alpi u nastavku prema Sloveniji i Hrvatskoj.
Broj 2. U prilogu je uputio izvratke prevedene na talijanski jezik iz slijedećih djela:
a) Keltski Norik (A. Muchar)
b) Povijest zapadnih Slavena (A. Linhart)
c) Kronika (Valvasor)
d) Povijest Kranjske pokrajine (A. Linhart) [15 str.]

Svezak XLV (M. P. broj 460).

- Broj 1. Kopija biskupske bule biskupa Bonifacija da Ponte protiv kanonika Lorenza d'Este, osumnjičenog za framazonstvo. Kopar, 6. svibnja 1809. [1 str.]

Svezak XLVI. (M. P. broj 463).

Broj 1. a) Stanković, Petar. Jadranska ihtiologija. Svezak rukopisa od 203 str.

b) 3 crteža o ribama.

c) 9 zasebnih stranica s autorovim bilješkama o gornjem naslovu.

Broj 2. Stankovićeve bilješke na jednom malom papiru.

Kutija XII.

Tršćanski pisac Pietro Kandler, o kojem se do danas mnogo pisalo, imao je veliki krug dopisnika. Mreža tih korespondenata rasla je iz dana u dan, posebno od onog trenutka kada je od strane Tršćanske općinske administracije postavljen za muzejskog konzervatora. U krug tih učenih, kako kaže i sâm Kandler, spada i Tomaso Luciani s kojim je uspostavio pismeni kontakt (barem prema sačuvanoj prepisci u ovoj Biblioteci) mjeseca ožujka 1843. U svojem jednom pismu spominje Lucianiju i Tischbeina. Prirodno je da je svoje suradnike iz pojedinih istarskih i drugih mjesta neprekidno poticao na istraživanja starina, poučavao, ispravljao ih u odnosu na pojedina tumačenja iz daljnje i bliže prošlosti, rado primao savjete, ukoliko su bili ispravni i temeljeni na stvarnosti. Davno su poznati njegovi brojni radovi i njegove zasluge na spašavanju arhivske građe [gotovo bismo mogli reći ostataka arhivske građe, posebno s područja šire Istre, s obzirom na neprekidna otuđivanja tog materijala od strane osvajača, a vrlo često, i uslijed nemara pojedinih administracija u pojedinim gradovima i manjim središtima]. U ovoj korespondenciji saznajemo o njegovom traženju novih suradnika, posebno iz Osora, o njegovim kraćim radovima o Puli i Poreču, koje je sastavio na osnovi oskudnih podataka ali u namjeri da potakne i druge stvaraoce na pisanje, da animira i eventualne kritičare. Predmet njihova dopisivanja su bili prvenstveno Labinski, Plominski kraj, zatim Kršan i druga mjesta od najstarijih dana do njihovog doba. Spominju se gradine, gradišta, kromace, gromače odnosno kasteljeri, stara istarska naselja, postojanje eventualnog rimskog vodovoda, na temelju pronađenih ostataka cijevi, koji je, prema pretpostavci Kandlerovoj, mogao postojati između Plomina odnosno, podnožja Učke i drugih mjesta do grada Pule. Kandler potiče Lucianija na traženje živućih »Vlaha« u okolici Kršana radi saznanja o mogućem postojanju rimskih lokaliteta u tom kraju, koji nisu ranije zabilježeni. Tu su navedena i povremena Kandlerova istraživanja u pojedinim dijelovima istarskog poluotoka, njegova suradnja s C. De Franceschijem, s A. Dalla Zoncom iz Vodnjana, s nekim suradnikom koji se potpisivao PC, a opisao je život svećenika Glavinića, upotreba hrvatskog ili srpskog jezika [sic!] u pojedinim crkvama istarskih mjesta, odnosno latinskog ili hrvatskog u crkvama drugih središta, govori o zamršenosti pojedinih historijskih događaja u Istri, o političko-teritorijalnim podje-

lama u prošlosti, o Istri koja je prva kao pokrajina dobila konzervatora spomenika, o istraživanjima stvari, koje treba vršiti u Beču s ovih teritorija iz prošlosti. U toj bogatoj korespondenciji između Kandlera i Lucianija izdvajamo još nekoliko činjenica, o kojima piše spomenuti historičar. Kandler obavještava svog prijatelja o pronalasku rukopisa Prospera Petronija u Archiviju Venetu, o dolasku Majorescua u Istru radi pisanja o »vlaškim stvarima«, o svom natjecanju za nagradu »Rossetti« (po nagovoru njegove obitelji, a rad je napisao u dvadeset dana), o radu Barsana i Rizzija iz Pule, o gotovo tisuću natpisa koji je do sada sakupio, o nekim rovinjskim postupcima koje on osuđuje, o crtežima istarskih gradova, koje je pronašao u Veneciji. Kandler posebno ističe svoje pripreme za novi časopis »Giornale Istriano«, pohvaljuje uspjehe svojih prijatelja, odnosno znanaca iz Videma, spominje zabrane nekih klubova (1859), izražava divljenje prijateljima radi njihova izvrsna držanja u odnosu na Hrvate kao i svoje duboko žaljenje što Istrani i Tršćani ne vole vlastitu povijest. Usprkos svemu, iako je to smatrao gubitkom vremena, napisao je nekoliko crtica o granicama Hrvatske za potrebe C. De Franceschija.

Također govori o objavljivanju djela »Codice Diplomatico«, ističući suradnika Cumana, De Franceschija, Carsku vladu i svećenika iz Roča, financijsku pomoć primljenu od strane Porečkog sabora, Labinske općine, pojedinaca te potpunu odsutnost mnogih drugih ustanova kao i nezainteresiranost Istrana za protekla zbivanja na svom tlu.

Posebno piše o svom isključenju iz kluba »Minerva« kao i o zabrani korištenja usluga u biblioteci, o suparništvu pojedinih klubova, o umišljenosti nekih intelektualaca, o Istarskoj bibliografiji (Combi), kojoj je pripisana besmrtnost, dok on lično drži da će biti koristan izvor za proučavanje istarske povijesti. Tu također govori o svojim ranijim obilascima otoku Krku, o problemu Rijeke, o Hrvatima koji bi se trebali više brinuti o vlastitim nedostacima, o staroj kapeli i baptisteriju otkrivenim u okolici Poreča, o svom sinu koji boravi na Cipru, o smrti Lorenzuttija, o Cumanu, o nekim tršćanskim »galamdžijama«, o nekom profesoru orijentalnih jezika iz sedamnaestog stoljeća, koji je, navodno, trebao potjecati iz Fažane.

Kandler se mnogo zanimao za predrimsko razdoblje, posebno na ovom poluotoku, naglašavajući da su tri ilirska naselja (Faverija, Mutila i Nezakcij) postojala na njegovom južnom dijelu upozoravajući kako su Talijani istraživali samo uži prostor svog kraja, dok su se Hrvati »usmjerili prema drugoj polarnoj zvijezdi«. Između ostalog, piše o svom sudu o lokaciji nekadašnjeg amfiteatra u Ogleju, o puljskim pločama, posebno o svom tumačenju imena Julia, Pollentia, Herculeana za ime grada Pule [o sadržaju s te ploče sačuvana je i Kandlerova bilješka s ispravcima i njegovom interpretacijom teksta].

Kandler je često raspravljao s Lucianijem o prošlosti Labina, za koji se ovaj drugi godinama zanimao radi svojih studija o njemu, ali nije mogao dati meritorna objašnjenja za mnoge »zamršene« historijske činjenice, spominjući Porfirogeneta, koji ne govori o Labinu kao hrvatskom kraju i drugo.

Zanimljiva su i objašnjenja u pogledu istarskih gradića, koje daje Kandler, s obizrom na njihovo liburnijsko, rimsko i drugo obilježje (Labin, Oprtalj, Motovun i drugi). Ta svoja rasuđivanja je temeljio na osnovi plana, odnosno tlocrta, koji su mu Luciani i drugi suradnici dostavljali. U svom »Kodeksu epigrafa« otisnuo je hrvatska imena labinskih predjela, pa sada traži da ih se prevede na latinski, vjerujući da su nekada postojala na tom jeziku. Zbog podmaklih godina i poljuljanog zdravlja, Kandler je prisiljen da moli pomoć od ljudi iz raznih mjesta, ali često, umjesto njihove usluge, biva javno ismijavan.

Pronalazak šljema (od strane Lucianija) iz liburnijskog doba pobudio je pravu senzaciju u krugu učenjaka, pa Kandler nastoji da bude što prije dostavljen u Trst radi proučavanja i konzerviranja. To otkriće je, prema Kandleru, pravi povod za nova istraživanja i u srednjoj Italiji, gdje su se nekada nalazili Liburni i odatle bili protjerani.

Pored ostalog, Kandler ponovno ističe neznanje velikog kruga ljudi, njihovu nemarnost, odnosno nezainteresiranost prema nauci, proglašavajući svoje doba razdobljem opkurantizma, jer se rado vjeruje da su antički ljudi bili neznalice, dok su oni poznavali, pored drugih stvari, staklo i složene leće za paljenje vatre.

Spominje, također, razne lokalitete i jezera, koja su nekada postojala na Krasu i istarskom poluotoku, neke svoje tekuće poslove i drugo.

Svezak I.

Broj 1.

Pietro Kandler — Tomaso Luciani

Tršćanski muzej, 20. marta 1843.

Kandler se prihvatio dužnosti konzervatora u Tršćanskom muzeju na poziv Općinske administracije. Ističe da ne bi mogao ispuniti obaveze kada ne bi imao podršku učenih ljudi te poziva Lucianija da bude dopisnik te ustanove. Tischbein je prenio Kandleru dva natpisa, čije je kopije Luciani namijenio Muzeju. Jedan od ova dva natpisa Kandler poznaje iz Carlija (*Antichità Italiane*) i iz Furlaneta (*Gran Vocabolario*), ali su dosta pogrešno interpretirani. Budući da se Luc. sâm ponudio za pomoć K. kani objaviti njegovo ime u slijedećem broju. Moli da mu prepíše jedan sadržaj sa zida crkve, posvećen nekom P. Veschevesiju, uzme mjere i ostale podatke o podlozi. K. nije imao priliku da obiđe Labinštinu, koja je bogata starinama.

U Krmenici je postojao natpis u čast Cezara Filipa, koji je objavljen u Bečkim analima. Kandler ne zna kakvu važnost je moglo imati ovo mjesto u prošlosti. Upućena mu je okružnica od maja 1842, koja je bila namijenjena arhitektima, poslovođama iz Trsta te će Luciani moći iz nje razabrati Kandlerove namjere u pogledu pojedinih predmeta za kojima traga. Potreban mu je dopisnik iz Osora pa moli Luc. da ga uputi na nekoga iz tog mjesta.

Broj 2.

P. K. — T. L.

Trst, 12. maja 1845.

Uprava Austrijskog Lloyd-a upućuje preko Kandlera molbu Lucianiju da se odazove svojim napisima u njihovom časopisu »Gazzetta Provinciale«. Kandler vjeruje da će Luciani prihvatiti poziv u interesu vlastitog upoznavanja ove pokrajine, a i radi toga da stranci donose bolji sud o njoj. Ujedno podsjeća L. da ova grandiozna ustanova ima financijskih mogućnosti da poduzme mjere i u primorskom dijelu Istre, što bi posebno moglo zanimati njega kao predstavnika vlasti.

Broj 3.

P. Kandler — T. Luciani

Trst, 2. okt. 1845.

Bilješke, koje mu je Luc. uputio, od vanredne su koristi. Mišljenja je da se iz malih stvari gradi kuća pa je i on sâm »složio« napise o Puli i Poreču, svjestan svih posljedica, ali je to učinio sa čvrstom namjerom kako bi animirao sunarodnjake u tom poslu radi općeg dobra.

Pozivajući se na Lucianijevo pismo, Kandler potvrđuje da je, van svake sumnje, postojao vodovod i u Puli, a izvor vode mogao se nalaziti negdje na području Istre. Ni postojanje vodovoda u Poreču (u antičko doba) ne bi smjelo doći u znak pitanja, s obzirom na blizinu motovunske uvale, odakle se mogla crpiti voda.

Cijevi, pronađene prokraj Plomina koje spominje Luciani, odgovaraju dimenzijama cijevi, koje je K. vidio u Trstu. Saznao je da je u Kastvu postojao također vodovod u obliku zidanog jarka. Labin je mogao, u prošlosti, crpiti vodu za svoj vodovod, u svojoj neposrednoj blizini. Kandler je čitao, u više navrata, da se Labin nalazio na drugom mjestu. Ne predstavlja problem ni činjenica što nekadašnji put nije prolazio kroz Labin, jer su se u takvom položaju nalazila i druga mjesta kao što su Buzet, Buje, Koper i Motovun.

Kandler piše zatim o starim rimskim cestama, o grobljima, o bunarima u južnoj Istri, koji su bili namijenjeni dobrim dijelom radionicama (tvornicama) opeka. Posebno moli L. da mu skicira labinski ager (agro albonese) te da unese u taj nacrt vojne putove, markirane pronađenim grobovima s vrijednim predmetima, označivši putove koji su još postojali u prošlom stoljeću. K. daje L. detaljne upute na što sve, u tom radu, mora obratiti pažnju.

Gradina, Gradište, Gradišće, Starigrad ili Kasteljer, koje L. navodi, nalaze se uglavnom na uzvisinama koje dominiraju okolicom. Njih ima veliki broj, u međusobnoj udaljenosti od 3 do 4 kilometra. U blizini se, obično, nalaze crkvice, ponekad i fragmenti posuđa, oružje i drugo. Savjetuje Lucianija da upravo jedan takav plan-nacrt daje mnogo više od bilo kojeg napisa. Također mu skreće pažnju na staru crkvenu administraciju u Labinu, na mogućnost da je puljski biskup svraćao

prilikom tekućih svečanosti u Labin, na crkvenu hijerarhiju uopće, na to da je barem jednom u godini morao misiti (pontificare) u tom mjestu i na druge stvari.

Broj 4.

P. K. — T. L.

Trst, 29. novem. 1845.

Kandler je susreo kod Protomedica A. Scampicchija koji mu je dostavio pismo. Saznao je za lijepu zbirku starih predmeta, koju je Luciani godinama skupljao na tlu Labinštine. Najavljuje početak objavljivanja časopisa »L'Istria« početkom januara 1846. god. te poziva Lucianija na suradnju. Kandler se kolebao u svojoj ranijoj tvrdnji o mogućnosti postojanja vodovoda (u staro doba) iz pravca Plomina do Pule. Pretpostavlja, ukoliko se voda nije crpla s podnožja Učke, da su postojali samo pazinski izvori, a to ga upućuje na negativan zaključak u pogledu postojanja vodovoda, koji bi se protezao preko Istre do spomenutog grada. Saznao je da u Gočanu postoji nepresušni izvor vode, ali se, obilazeći taj kraj, uvjerio u suprotno. Poznat mu je Vergottinijev stav u odnosu na stari položaj grada Labina. Kandler vjeruje da će Lucianijev rad biti od velike koristi te iznosi svoje pretpostavke o ranijem lokalitetu tog grada, napominjući imena: Gračišće, Gradac, Kromac ili Gromača, imena koja ukazuju na jednu gradinu ili kasteljer. Posebno mu preporuča da obrati pažnju na crkve, jurisdikciju labinskog kaptola te primjećuje da je promatrao plan Plomina prije mnogo godina, pa mu se čini da je nekada to bio mnogo veći grad, koji se prostirao prema planini, da su tu službovala do četiri kanonika te zaključuje da je u tom slučaju, to mjesto bilo veliko kao Labin.

Također upozorava Lucianija da je u srednjem vijeku postojala praksa da se mijenjaju imena manjim i većim mjestima te da na Labinštini, posebno prema Kršanu, postoje imena koja upućuju na Vlahe. Ukoliko ih tamo još ima, moglo bi se saznati za stara imena rimskih lokaliteta, ukoliko ih hrvatsvo nije posve istisnulo.

U P. S. Kandler obavješćuje Lucianija da bi učiteljica Milani, budući da nema trenutno slobodnih mjesta, prema preporuci službenih lica, mogla prihvatiti drugi posao u Trstu, gdje bi imala bolja primanja nego u Labinu i plaćeni stan.

Broj 5.

P. K. — T. L.

Trst, 6. maja 1846.

K. obavješćuje L. o svojim otkrićima na umaškom i novigradskom području i o De Franceschijevim u odnosu na gradine na Učki te o daljnjim njegovim traganjima od Buzeta do Trsta. Kandler poznaje sva ta mjesta pa i obalu do Pule. Sva ta građa, zajedno s onom o Labinštini, bit će mu dovoljna za razmišljanje i donošenje zaključaka.

Javlja mu da je rašporski arhiv spašen i da će biti predan gradu Trstu te se nada da će naći korisnih podataka u trenutku kada su uništeni javni arhivi. U osobi, koja se potpisuje PC, našao je vrijednog suradnika, koji je opisao život svećenika Glavinića. U tom životopisu ima vrlo vrijednih podataka o historiji slavenskog tiska (odnosno hrvatskog) koji su pokrenuli Istrani. Spominje Stjepana Konzula, o Vergeriju će govoriti prvom zgodnom prilikom, dok posebno ističe potrebu o sastavljanju biografije o M. Frankoviću, Vlačiću-Illiriku, koji je prema njegovom sudu rodom iz Labina, iako na njega pretendiraju Dubrovčani. Želi, također, pisati o Pesaru, svećeniku, koji je osnovao u maloj Izoli licej. U tisku se nalazi porečki statut, a puljski je počeo tiskati prije dvije godine. Iza toga će doći na red novigradski, labinski i drugi. Iako ovi sadržaji ne služe više pravu, ipak su vrijedni dokumenti, koji sjajno potkrijepljuju povijest — piše Kandler. Bio bi spreman objaviti i latinske tekstove, ali posjeduje samo jednog iz 1150. s dodacima do 1319. godine

Broj 6.

P. K. — T. L.

Trst, 14. okt. 1846.

Po povratku iz Pule, Kandler osjeća obavezu da se javi Lucianiju iz više razloga. Bilješke, koje je objavio Gallo, poznavao je ranije. Čini mu se da mu je nedostajala građa u odnosima patrijarhe i Novigrada. No, odakle je Gallo smogao tu materiju, Kandler ne zna, ali pretpostavlja da je pronađena u Kopru. Uzalud K. pokušava uvjeriti jednu osobu da mu prepusti građu, koja se odnosi na administrativno upravljanje patrijarha i od velikog je značaja za taj kraj. Morat će se zadovoljiti s dijelcima do kojih je došao i »graditi« samostalno. Lucianijevom napisu o prilikama u Labinu iz 1802. godine dat će prioritet, jer se radi o vrlo vrijednoj građi. Skreće mu pažnju da Sv. Martin, koga spominje, nije labinsko naselje, već današnji Belaj — grofovija koju su patrijarsi prepustili istarskim grofovima. Pored drugih objašnjenja izdvaja i doživljaj s tog terena kada se tamo predstavljao kao tragač blaga. Tom prilikom nije imao sreću da zatekne tamošnjeg svećenika Pojolacza [vjerojatnije Polojca!], koji je ostavio iza sebe »memoria sonora«. Kasnije je tamo naišao na drugu osobu, sličnu prvoj, koja je stekla dojam da on ne spada u mnoštvo tragača, obećavši da će mu prikupljati podatke. No, Kandler sada izražava sumnju da od tog obećanja neće biti ništa, jer se taj svećenik sigurno pokajao, uvidjevši pravo stanje stvari. Postoji mogućnost da upravo taj svećenik zna gdje je postojala Cort'Alba. Zatim upozorava Luc. da postoje i drugi Dvigradi u Istri, pored Dvigrada kod Lima, objašnjavajući mu pojmove nekadašnjih dača, desetina i drugo. Posebno izdvaja daču »barbacan« — ime koje je poteklo po mjestu gdje su se vršila ta davanja, odnosno dugovanja. U tu svrhu je dopunio i svoje pismo crtežom takvog mjesta, odnosno fortifikacije.

Iako Kandler saobraća s velikim brojem ljudi, koje nikada nije vidio, želi da što prije upozna Lucianija. Mnogobrojni poslovi spriječili su njegovu nakanu da posjeti Labin. Ta bi se njegova želja lakše ostvarila kada bi Lloyd otvorio parobrodarsku liniju koja bi obuhvatala i labinsku luku.

Broj 7.

P. K. — T. L.

Trst, 16. januara 1847.

Periodik »Mondo illustrato« ne dolazi u slobodnu prodaju, jer autori ne daju garanciju o tendenciji toga lista. Upućuje se samo onima koji se unaprijed obavežu da će snositi svoje troškove. Kandler će, u ovom slučaju, postupiti prema Lucianijevoj želji i moli ga da ga savjetuje kako da postupi s Dalla Zonciniim člancima, koji su mu upućeni u vidu pisma Lucianiju.

Broj 8.

P. K. — T. L.

Trst, 1. oktobra 1847.

Zbog teške bolesti, koja ga prati devet mjeseci, Kandler je morao odložiti mnoge poslove pa i odlazak u Labin. I pored takvog njegovog zdravstvenog stanja, poslovi oko lista se odvijaju normalno. O međuvremenim zbivanjima u Istri nije primio nikakve obavijesti.

Broj 9.

P. K. — T. L.

Trst, 15. okt. 1847.

Kandlerova bolest traje i dalje. S lakoćom je protumačio natpis sa crkvene ploče posvećene biskupu Petroniju, ali mu zadaje teškoću posljednji redak. Zato moli Lucianija da mu hitno pregleda neke pojedinosti.

Broj 10.

P. K. — T. L.

Trst, 17. oktobra (1847)

Kandlerovo zdravstveno stanje se poboljšalo. Moli Lucianija da ispita da li je Dalla Zonci, kome je veliki dužnik, upućen primjerak tiska koji je posvećen biskupu Legatu. Ističe da je na svoj trošak otisnuo biografiju o Muzeju u trenutku kada je biskup Legat »ušao« u Koper, a sadržaj je napisao Jakšić (Giachich). Želio bi znati koliko primjeraka da uputi u Pulu i kojim osobama. Kandler bi rado uputio jedan primjerak i Stankoviću, ali ne podnosi ličnosti njegova kova. No, usprkos tome, našao je način da mu dostavi primjerak. Prihvaća Lucianijeve ispravke i supleme u odnosu na Giorginija ali, zbog bolesti, nije u stanju da čita časopis »L'Istria«. Uljudno ga moli da

nastavi s radom, da se ne osvrće što kaže narod, jer će uspjesi doći tada sami po sebi, kolikogod se javljali nevjerni i prkosni ljudi. Poziva ga u Trst, a za smještaj Istrana postoji uvijek jedna sobica. Kandler trenutno boravi na selu, a to će činiti i u buduće kako bi sačuvao svoje zdravlje.

Broj 11.

P. Kandler — T. Luciani

Trst, 27. okt. 1848.

Kandler upućuje Lucianiju tristotine primjeraka tiskanih stvari o životu sv. Justa da ih besplatno podijeli zajedno s nekoliko primjeraka Placita Karla Velikog.

Broj 12.

P. K. — T. L.

Trst, 21. nov. 1848.

Broj 13.

P. K. — T. L.

Trst, 22. febr. 1849.

U Trstu je bilo započelo tiskanje jednog manjeg napisa, odnosno brošure, kojem je Kandler dodao naslov »Fasti istriani«, no taj je posao zamro u svom nastajanju. Uspio je očuvati nekoliko primjeraka u nadi da će, uz suradnju prijatelja, njihov sadržaj ispraviti i povećati te bi, na taj način, učetvorostručen, koncem godine mogao poslužiti objašnjavanju pojmova o istarskoj povijesti. Kandler upućuje dva primjerka Lucianiju uz napomenu da i on spremi prilog o Labinu i Plominu. Ukoliko Luciani smatra opravdanim njegov postupak, Kandler je spreman uputiti primjerke i u Plomin uz uvjet da mu naznači osobu, kojoj će ih poslati. Očekuje, također, natpise s Areninih stuba u nadi da će s onog nekadašnjeg glavnog grada izvući kakvu korisnu vijest. Uputit će svoj tiskani rad, ali vjeruje da će to ostati bez učinka, jer se javni »argumenti«, o kojima je riječ, drugačije tretiraju negoli što bi trebalo poštovati konvencionalno i historijsko pravo. Sve je to učinio s namjerom da ponudi građu za razmišljanje.

Broj 14.

P. K. — T. L.

Trst, 30. sept. 1849.

U Trstu je prisutna kolera. Neki su zdravstveni radnici napustili grad. Kandler misli da se nije ponovila 1836. godina, ali konstatira da je narod preplašen. Uglavnom, grad su napustili »gli arcipaurosi«. Smrt kosi prosječno pedeset ljudi dnevno, pretežno iz siromašnog sloja: žene, djecu i starce, ali su u tu brojku uključeni i umrli iz tršćanske okolice. Besenghi, kojeg je Luciani upoznao kod Kandlera, umro je prije osam dana. Dva je tjedna ostao hermetски zatvoren u kući te je jedva dozvolio Kandleru, dan prije nastupa smrti, da uđe u njegovu

sobu. Rad »Fasti« je udvostručen pa ga K. priprema za tiskanje te planira da nešto objavi o zvonnicama, crkvicama, isključivši detalje, zatim o seriji kapetana iz Rašpora, Trsta i Pazina. Za Koper nema dovoljno građe, ne ispušta iz vida i niz labinskih sudaca, ali smatra da bi bilo bolje objelodaniti seriju labinskih arhidakona, koji su vodili crkveno-jurisdiksijsko upravljanje nad velikim teritorijem.

U Labinu se, zahvaljujući Lucianiju, započelo s velikim istraživanjima te bi bilo nužno učiniti istu stvar i na čitavom poluotoku. Kandler izražava bojazan da će časopis »L'Istria« prestati radom iduće godine, jer nedostaju dobri radovi. Usprkos tome bit će sakupljene brojne nove stvari za objavljivanje.

Broj 15.

P. K. — T. L.

Trst, 16. okt. 1849.

Kandler potvrđuje da je primio i dopunio Lionov predmet pa ga je predao državnoj upravi. Nada se uspjehu. Stvari ne idu dobro, dan ranije je bila velika procesija — kaže Kandler.

Broj 16.

P. K. — T. L.

Trst, 24. nov. 1849.

K. je uputio dvije svoje pisane stvari: jednu o starom i o sadašnjem Trstu, druga sadrži općinski tršćanski statut s kraja XIII stoljeća. U predgovoru Luciani bi mogao naći podatke, koje do sada nije poznao.

Broj 17.

P. K. — T. L.

Trst, 1. jan. 1850.

K. je preuzeo direktnu administraciju nad časopisom »L'Istria«. Nada se da će priteći pomoć pojedinih općina pa bi na taj način list mogao i dalje opstati. Radi uporno na tome da list izlazi deset puta godišnje ali, prema broju listova koji se prodaju trenutno u Istri, neće biti moguće izdati ni dva broja.

K. želi znati L. mišljenje o Marinu Sanudo (?) i o labinskim ženama koje su se bavile magijom. Sanudo je najstariji pisac koji je posvetio svoje retke pokrajini — izjavljuje Kandler.

Broj 18.

P. K. — T. L.

Trst, 31. aug. 1853.

Rosa je lično prenio Lucianijevo pismo i usmene poruke Kandleru. Veseli ga što L. i dalje sabire materijale, jer njima preostaje upravo sakupljanje historije s ploča i diploma. Kandler se nada da će mali časopis, koji je prestao izlaziti, biti zamijenjen boljim i većim.

Uzalud je K. pokušao tri puta svladati uspon prema Učki jer ga je u tome omela kiša pa nije imao sreće da se nađe u knez-gradu, na mjestu gdje je poginuo vojvoda Henrik.

Broj 19.

P. K. — T. L.

Trst, 20. sept. 1853.

K. zahvaljuje za upućene diplome o Kršanu i Kostalbi, koju su Nijemci nazivali Schwanenberg. Vjeruje da postoje u Istri obitelji, osobito one iz kojih su potjecali župani, koje posjeduju takve dokumente. Iako ima carevu dozvolu za korištenje dokumenata iz arhiva, Kandler nema materijalnih mogućnosti da bi ih mogao sve obići. O puljskom biskupu Badoeru nije čuo ranije govoriti no, nema sumnje, da su njegova prava, a i ranijih biskupa, dopirala do centralne Istre, sve do Boljuna. Iako ovi biskupi nisu bili izvršioци kao i tršćanski, njihova su ovlaštenja bila velika i na onom teritoriju koji nije bio istarski i koji se bio otcrpjio od Liburnije, na prostoru od Brseča do Rijeke. U Istri, pripojenoj Veneciji, postojao je samo latinski jezik i bio je u crkvi u stalnoj upotrebi.

Rim je dozvolio Hrvatima upotrebu njihova jezika u crkvi, pa se danas Mošćenice, Kastav i Klana služe slavenskim jezikom kao crkvenim i pjevaju svečanu misu na hrvatskom. Na Krasu i u Istri, koji su u hrvatskim rukama, nije isto stanje, jer se obred u crkvi održava najprije na latinskom, onda na slavenskom jeziku. Tek u kontekstu ovih činjenica Kandler vidi razlog zašto ovaj teritorij jedno vrijeme pripada Pićnu, a jedno vrijeme Labinu, onim arhiđakonima, sve dotle dok nije bio osnovan poseban arhiđakoniat na Rijeci. Te činjenice neće biti jasne sve dotle dok ne bude objašnjeno stanje stvari u Rijeci. Kandler je čitao knjigu do onog trenutka dok »nije izgubio pravu orijentaciju« i ne može shvatiti ovaj poluotok a pošto su te stvari već stare, nema hrabrosti da se upusti u to nemirno more.

Rakaljski i Barbanski kaštel su često mijenjali gospodara, pa su tako svojevremeno bili i pod labinskom upravom. O tome je trebao pisati, ili je pisao, Stanković.

U Istri se upravljalo tako da je »ager« pripadao općini ili grofu. Svaka izmjena veličine agera bila je podložna zakonu. I »suci« (giustizieri) su mogli posjedovati velika zemljišna imanja. Kandlerovi »Fasti« ne pretendiraju da mogu objasniti sve te činjenice. Historičari i drugi pisci nisu ušli u detalje. Činjenice su bile »obojene«. Tako su radili Venecijanci svojom dominacijom nad istarskim gradovima, tako i podjarmljeni Istrani; došlo je do »zbrke« na relaciji općinska — pokrajinska uprava, odnosno suverenosti jedne i druge institucije.

Kandler navodi primjer Trsta, koji je formalno bio nezavisan, a u stvari je bio podređen biskupu. O tome je već dao svoja objašnjenja i zaključuje da su dokumenti jedino sredstvo kojima se mogu raščistiti ocjene i gledanja na prošlost ove pokrajine. »Fasti« su postali materijali za historiografiju, njihov broj je udvostručen, pridodan im je

veliki broj druge građe, a na njima su izvršeni potrebni ispravci pa su tako razjašnjena pojedina vremenska razdoblja. Kandler ih priprema za štampanje a, nakon njihova objavljivanja, bit će povećan njihov broj te izvršeni novi ispravci. Ovaj će rad potaknuti i druge pisce na stvaranje. Posebno podvlači potrebu da Luciani napiše monografiju o Labinu.

Broj 20.

P. K. — T. L.

Trst, nov. 1853.

Kandler javlja da je postao konzervatorom spomenika za Primorje i žali što ove institucije nisu nastale ranije. »Danas konzervator, sutra Povijesno društvo, prekosutra publikacije, stvar će ići, građe neće nedostajati«, kaže Kandler. Istra je prva pokrajina koja je dobila svog konzervatora. K. želi da Luciani bude dopisnik konzervatora, da upozna sve arhitektonske spomenike, crkve, ruševine, ploče i drugo, da savjetuje što u datom trenutku treba učiniti, odnosno da se o njima počne pisati te da se objave i rukopisi (rara) starijih pisaca.

Kao član Akademije K. raspolaže sa zbirka i samo u kontekstu ovakvih činjenica vidi rješenje svoje zamisli. Ovamo pridodaje još i Goricu, Akvileju, a zatim će se pridružiti i čitava Furlanija.

K. želi saznati što je Kubić (Cubich) napisao, jer bi i taj rad mogao koristiti. Početak svog rada zamišlja u jednoj okosnici »čiste« građe, koja bi u mnogome mogla koristiti, iako ne bude potpuna.

Broj 21.

P. K. — T. L.

Trst, 11. sept. 1854 (?)

K. se tuži na ishod svoga rada, spominje nevolje u pokrajini, glad koja potresa kesu bogatih. U Puli je obavio posao te nije mogao u Labin zbog nevremena i drugih nedaća. Vratit će se ovamo radi posjete Barbarigi, dok trenutno polazi u Beč. U Puli je obišao kolonski ager koji je bio »adsignatus per centurias«, ali nedostaju imena. Nada se pomoći od strane galižanskog podeštata, u Poreču je posudio jedan kodeks, a ubuduće će dobiti i druge iz biskupskog arhiva. Posjeduju ih Poreč i Piran, dok Pula nije sačuvala ni kopije. Obišao je piransku okolicu te postigao znatan uspjeh. U Beču će također tragati za istarskim, venecijanskim i akvilejskim stvarima.

Broj 22.

P. K. — T. L.

Trst, 3. dec. 1854.

Kandlera vanredno vesele dva natpisa, koje mu je Luciani uputio u kratkom razdoblju. To je ploča, koja je predmetom ovoga pisma, prava rijetkost i dokaz da je Labin zauzimao značajno mjesto u Libur-

niji. Vojnik, o kojemu je riječ, pripadao je XXI legiji, osnovanoj od strane cara Klaudija.

Kandler piše da je rukoips Prospera Petronija pronađen u Arhivu Venetu.

Broj 23.

P. K. — T. L.

Trst, 6. marta 1857.

Broj 24.

P. K. — T. L.

Trst, 15. jula 1875.

Lucianijeva najava o dolasku Majorescua u Istru radi proučavanja »vlaških stvari« veseli Kandlera. Nema sumnje da se radi o starim Rimljanima i bilo bi potrebno da se utvrdi iz kojeg su dijela Italije stigli ovamo.

Putovanje iz Pule u Trst proteklo je u redu, ali trenutno K. ne zna što se tamo radi i da li je što pronađeno.

Broj 25.

P. K. — T. L.

Trst, 4. dec. 1857.

K. je konkurirao za nagradu »Rossetti« da bi udovoljio obitelji. Rad za taj natječaj odnosi se na povijest Italije, a trajao je dvadeset i jedan dan. Očekuje, na svoj račun, velike neugodnosti i inkriminacije. Ukoliko bi trebao još što pisati, morao bi nastaviti radom na historiji o gradu Trstu, ali se boji da je već sada njegov život iskorišten do kraja. I Trst bi trebao ustanoviti dvogodišnje nagrade za stvaralaštvo, ali se to neće dogoditi — kaže Kandler.

Kandler je susreo Mommsena, koji je postigao uspjeh po Istri i Furlaniji te se nada da će on i ubuduće doći lakše do materijalnih sredstava nego domaći ljudi. Kandler izražava svoje žaljenje povodom Dalla Zoncine smrti i zbog loših vijesti o Zandonatiju.

Broj 26.

P. K. — T. L.

Venecija, 24. dec. 1857.

Kandler se nalazi u Arhivu u Veneciji, gdje je naišao na svezak koji bi trebao biti Petronijev rad i na pet natpisa s labinskih ploča, o kojima daje detaljna objašnjenja Lucianiju. Istovremeno je našao kopiju starih crteža istarskih gradića iz prošlosti.

Broj 27.

P. K. — T. L.

—, 31. dec. 1858.

Iako bolestan, Kandler je putovao u Veneciju.

Bio bi sretan kada bi mogle barem dvije labinske ploče s natpisa, o kojima je pisao Lucianiju, biti spašene.

Broj 28.

P. K. — T. L.

Trst, 26. januara 1858.

Dugo je K. očekivao Lucianija, koji se još uvijek nalazi u Vodnjanu. Motovunski natpisi posebno vesele Kandra. Ne daje mu posebna zaduženja za Vodnjan, dok ne bude vidio podjelu puljskog agera. Tek tada će Luciani moći tragati za cestama i centurijama. O puljskim stvarima ne zna ništa, osim kratke vijesti koju mu je uputio Barsan. Moli Lucianija da se on uputi tamo, jer mu to sve liči na misterij.

Broj 29.

P. K. — T. L.

Trst, 5. okt. 1858.

K. je putovao u Pulu, ali tamo nije zatekao Lucianija. Kod Rizzija mu je ostavio neke tiskane primjerke. Carli je koncem stoljeća sakupio dvjesta natpisa, prije trideset godina ih je K. sabrao 324, u »Libro della capra« ih je bilo 680, a poslije povratka iz Pule zabilježio je brojku od 800, dok će ih uskoro biti tisuću. Kategorički naređuje Lucianiju da mu se ne javlja ukoliko ne pronađe bilo koji novi natpis, pa bio on i sa crijepa.

Broj 30.

P. K. — T. L.

Trst, 13. dec. 1859.

Zahvaljuje se za upućene natpise te javlja da je saznao za jedno staro puljsko šetalište. Kandler se posebno osvrće na činjenicu, da je svoju aktivnost usmjerio na pripreme oko izdavanja časopisa »Giornale Istriano«. Kao stručnjak dao je svoj strogi sud o mogućnosti postojanja takva lista i na kraju dodaje primjedbu da u Rovinju nemaju ni običnu poštu. Pisao je za riječki »Eco«, stupio je u vezu s Joppijem iz Udina i pohvaljuje njihove uspjehe. Uskoro će se tamo tiskati statuti iz Buje i Gemone. K. je pisao C. De Franceschi koji priprema djelo o korografiji iz srednjeg vijeka. Poslije petnaest godina čekanja, konačno je K. primio iz Pule dvanaest natpisa. Carrara nije znao da postoje.

Broj 30a.

P. K. — T. L.

Trst, 21. maja 1859.

Morlot dovršava nacрте. Kandler toplo preporuča donosioca pisma, koji je otputovao u Istru radi geoloških istraživanja.

Broj 31.

P. K. — T. L.

—, 29. dec. 1859.

Obratio se C. De Franceschiju za neke podatke o Čićima iz 1533, koji su se navodno htjeli preseliti kraj Pazina. Kandler saznaje da Luciani objavljuje članke u drugim novinama s modernim sadržajima. Spominje zabrane nekih klubova i ne zna dokle je stigla radom komisija za Primorje pa je sklon vjerovati da čekaju Pariški kongres. »Unutarnja borba je veća nego što se ranije mislilo«, kaže Kandler. Jermeni Mehitarciti, koji su nestali iz Trsta, ponovno su se vratili tamo, te sada, 1860. godine, otvaraju institut za instrukcije, za sve građane bez razlike, dok su to ranije u ovom gradu, u Parizu, u Veneciji činili samo za svoje sunarodnjake. Kandler sumnja u tu vrstu odgoja.

Broj 31a.

P. K. — T. L.

Trst, 26. dec. 1860.

Kandlera čudi što ni Luciani ni De Franceschi nisu primili njegovu pismenu poruku. Stoga je on obnavlja, upućujući nekoliko primjeraka svoga rada za njega, Barsana, Rizzija i Mandarisa (?). Divi se njihovom držanju u odnosu na molbu Hrvata te preporučuje Luc. da se ne uzrujava, jer stvari idu same po sebi. Čitao je »La Voce di u Patriota« i ne začuđuje ga što se posiže i za historijom kao sredstvom za političku agitaciju. Kandler ne kani pisati jer mu se čini da bi to bio gubitak vremena. Konstatira da Istrani, a također i Trščani, ne vole vlastitu povijest jer bi im ona bila neugodna. Usprkos svemu, ipak je napisao nekoliko crtica C. De Franceschiju o granicama Hrvatske.

Budući da im ne stižu pisma vjeruje da su on i De Franc. »ekskomunicirani«. Bodri Lucianija da nastavi radom, tvrdeći da se stara Istra ne proteže od Rižane do Raše, kako bi neki htjeli, već je ona četverostruko veća. Zato treba poći na lice mjesta da bi se stekla prava slika. Pisao je De Franceschiju o vremenu kada je Labin prestao biti dijelom Liburnije te je bio pripojen Istri. Labin nije bio nikada u potpunosti izjednačen, već je ostalo po srijedi liburnijsko obilježje (»un filetto di Liburnico«). Hrvati nisu došli izvana. Kada je Carstvo oslabilo, narod, koji je bio podređen, digao se na oružje i postao svojim gospodarom. No, rimske kolonije ostale su na obalama i otocima. Poslije su Rimljani plaćali danak, davali su svoje vojnike i na taj način ustrajali, osim u slučaju totalnog prevrata. Narodi, koji su emigrirali, slijedili su velike rimske ceste i zaustavljali se u nenastanjenim mjestima ili ondje, gdje je broj populacije bio smanjen.

Kandler kaže da treba lučiti narod koji emigrira od vojničkih hordi koje su osvajale zemlje.

Javlja, također, da su carine u Istri ukinute, ali da zato neće nitko izraziti posebnu zahvalnost carskom komesaru.

Broj 32.

P. Kandler — T. Luciani

Trst, 5. okt. 1863.

Kandler upravo objavljuje djelo »Codice Diplomatico« i smatra da je građa dobra, posebno ona koja se odnosi na srednji vijek. Rad »Bibliografia Istriana« ide dosta sporo. Brine ga suprotstavljanje latinском jeziku, kojem su donedavno pisani i dokumenti. Završio je pola rada o tršćanskom emporiju i to u prekratkome roku vremena. Žuri u svemu jer ne zna koliko mu je preostalo od života.

Napose javlja da u Milanu ne postoji građa koja se odnosi na ovaj kraj. U Biblioteci (u Breri) postoje već poznate stvari. O G. Torelliju zna samo toliko da je pisao o lukama, među kojima i o tršćanskoj, na osnovi lažnih spisa.

Broj 33.

P. K. — T. L.

Trst, 26. dec. 1863.

Kandler je dostavio Biblioteci u Breri primjerak svog rada »Codice Diplomatico« s napomenom da se Luciani s njime posluži prema potrebi. O tome će ga obavijestiti i markiz Giampaolo. Rad se na tome nastavlja uz teškoće. Odlični su suradnici pomenuti markiz i Cumano koji istražuje arhive u Furlaniji i Veneciji, De Franceschi, Carska vlada i svećenik iz Roča. Financijsku subvenciju primili su samo od Porečkog sabora i Labinske općine, a od pojedinaca dali su svoj doprinos G. P. Polesini i dr Luigi De Franceschi. Ta potpuna odsutnost drugih institucija, odnosno nezainteresiranost Istrana zbunjuje i začuđuje Kandlera.

U nastavku svog pisma K. obrazlaže Lucianiju svoja gledanja na razna državna upravljanja ovim poluotokom kroz historiju, osvrćući se na pojedine gradove i historijske ličnosti. O Puli je sakupljeno malo, ali se K. nada da će o njoj, vjerojatno, saznati više u Ravenskom arhivu.

Najavljuje publikaciju o Motovunu te ističe da su mnogi trebali surađivati u tom radu. Na kraju je ostao potpuno sâm. To ga ne plaši. Kandler moli Lucianija da ne bi slučajno dao publicitet ovom pismu, jer postoje mnogi, među kojima i on sâm, koji drže da postoje piskarala koja nanose mnogo zla stvarima i ljudima.

Broj 34.

P. K. — T. L.

Trst, 22. febr. 1864

Za natpis (s puljske ploče) Respublica Flanatum, teritorij koji je nekada obuhvaćao Lovran, Kastav i Rijeku, naći će, pored ostalih djela, i Kandlerovu staru geografsku kartu Liburnije u Breri. Kandler na-

stavlja radom na Kodeksu. Tiskat će, radi Lucianija, rad o nekadašnjoj podjeli zemljišta u Istri. Tiskanje knjige o Motovunu nije započeo, dok Bibliografija »spava i hrče«.

Broj 35.

P. K. — T. L.

—, 24. aprila 1864.

Kandler iznosi da je predugo proučavao ovaj kraj (Alpe Giulia) da bi mogao napustiti zaključke do kojih je došao tokom godina rada. Srđi se na one koji se, tobože, služe geografijom, a to čine u sasma druge svrhe. Ovaj poluotok nije samo kraj koji graniči s velikim regijama i brojnim narodima, već je i on sâm »trifine«.

Za Kandlera je Istra, između ostalog, zemlja s planinama, koje se mogu lako svladati, te se nastojalo, vrlo studiozno, da se ona svede na najmanju mjeru, dok on lično drži da je za starosjedioce Istra onaj prostor koji se proteže od Trsta do Soče i od Premanture do Timave. Njome su vladali razni narodi: Kelti na brdu, Histri na jadranskoj obali, a Liburni na kvarnerskoj. Ovom tumačenju Kandler pridodaje i druga svoja gledanja, odnosno zaključke. Čitao je Sacchija, Ronija i Biondellija. Tršćanska biblioteka nije otvorena za njega, već za one koji misle da sve znaju i koji hoće da urade sami sve. Također je isključen iz kluba »Minerva«, a njezini članovi hoće sve za sebe. Kandler govori zatim o Sacchiju, o nekim postupcima Biondellija. Spominje da bi se mogle napraviti dobre publikacije iz nekih njihovih radova. Posebno se osvrće na dva suparnička kluba, koji bi htjeli raspravljati o Trstu kao o svojoj robe, a u stvari, izbjegavaju rimske i jučerašnje događaje, te su lijeni da pokrenu bilo što i slične djeci koja uništavaju sve.

Istarska bibliografija izaći će uskoro. Čini se da vjeruju u besmrtnost toga djela — kaže Kandler, a i on sâm smatra da će to biti izvor za proučavanje historije Istre.

Broj 36.

P. K. — T. L.

—, 9. maja 1864.

K. očekuje Sacchijevo pismo da bi mu saopćio kako se plastičnom kartom ne može obavljati određeni posao, jer je krhka poput stakla. U Pulu se bila uputila skupina od oko 400 ljudi, a Kandler je za nekoliko sati u tom gradu mogao prebrojati nekoliko preživjelih, od onih koje je poznao prije 44 godine. Tamo je vidio Vespazijanovu kolonu i legendu. Još jednom potvrđuje da u ovom gradu nedostaju dokumenti iz srednjeg vijeka. Boji se da neće obaviti taj posao i dovršava pismo s »mihi remanet sepulchrum«.

Broj 37.

P. K. — T. L.

Trst, 6. juna 1864.

Zahvalan je Lucianiju za epigraf, koji podsjeća na onog iz Krka, a posvećen je istoj legiji. S obzirom da je Kanler bio na Krku prije mnogo godina, njegovo sjećanje na to blijedi. Veseli ga što će se za kriptu sv. Kirina pobrinuti Adelman i želi da mu se uputi Kubićev (Cubich) napis.

Potrebno je vremena da bi se pronašao način, odnosno sredstvo u odnosu na problem Rijeke, a Hrvati bi trebali svoja razmišljanja i druge pothvate usmjeriti protiv nebrige o vlastitim poslovima.

Čitao je napis dra Millevoija o Hekovom djelu o malariji. Čini mu se da je taj rad dobro impostiran. U okolici Poreča otkriveni su temelji jedne stare kapele i baptisterija, a administracija Porečkog sabora se pobrinula da se taj objekt snimi.

Broj 38.

P. K. — T. L.

Trst, 21. dec. 1867.

Kandlera zbunjuje što mu se Luciani javlja iz Poreča, jer su kružile glasine da se u to vrijeme nalazio u Firenci, u Milanu, u Comu, u Videmu i drugdje.

Govori o svojoj majci, supruzi i sinu, koji se sada nalazi na Cipru, gdje drži mehaničku radionicu. Javlja da je umro Lorenzutti i da je Cumano »izašao« i da luta »ronzando«, dok se drugi bune pa ne treba ni da se trude. Kandlera zanima da li je Lucianiju poznat neki Giov. Batt. Podesta ili Podestà, koji je živio oko 1670. god. kao profesor orijentalnih jezika, a trebao bi potjecati iz Fažane.

Broj 39.

P. K. — T. L.

Trst, 28. dec. 1876.

Kandler se zanima za Batela iz Barbana, s kojim je surađivao, ali trenutno ne zna da li je uopće živ. Saznavši da se Luciani sprema u Budavu, upućuje ga na to da pokuša razabrati eventualno poprište boja ispod Nezakcija. Sva tri ilirska grada bila su u južnom dijelu Istre, prema Kvarneru. Trebalo bi obratiti pažnju na eventualno postojanje bakrenog oružja i na druge predmete, koji su pripadali razdoblju prije Rimljana.

Kandler je, na temelju sigurnih pokazatelja, naišao na teritorije koji su ranije obitavali npr. istarski Tračani, koji nisu bili jedini.

Ta su se plemena, u vječnom pokretu, često smjenjivala bilo na području Istre, bilo na sjevernom dijelu Hrvatskog primorja sve do Obrovca. Japodi nisu bili samo jedno pleme, već savez raznih naroda: Tračana, Kelta i Ilira. Rješenje ovog gordijskog čvora treba tražiti na

»Giulia seconda«, na obalama Picena i još južnije, na priobalnom dijelu Hrvatske, u čitavoj Kupskoj dolini, duž Save sve do Crnog mora i do Jermenije.

Hrvati su se u svojim oskudnim istraživanjima usmjerili »prema drugoj polarnoj zvijezdi«. Talijani su obuhvatili samo svoje područje, dok smo mi — iznosi Kandler — učinili vrlo malo i to uz buku.

Prije Rimljana vodeni put na Jadranu vodio je u drugom smjeru za razliku od onog kasnijeg i onog do naših dana. Liburnijski arhipelag imao je drugačiji izgled. On se mijenjao i u rimsko doba. To je sve bitno utjecalo i na tračku Istru i na dio rimskog imperija, pa je on imao dvostruki aspekt. Kandler konstatira da je posljednjih decenija malo učinjeno, jer je nedostajala zajednička inicijativa, sloga, institucije i drugo.

Gorica je dobila svoju ustanovu. Ta alpska oblast, zaboravljena, krije u sebi misterije. Kada bi se tamo vršila istraživanja, ustanovilo bi se da njezina osnova, postavljena od Karni, Kelta ili Fala, koji su davno prije vladali, potiskujući Venete, traje još uvijek i teško se briše. I grad Trst, koji je prednjačio pred jednom i drugom provincijom u inicijativi oko pokretanja historijskog studija (a to se odnosi na one koji je predstavljaju), odlučno se suprotstavlja takvoj politici i traži na drugom mjestu svoju povijest! Na taj način oni neće doći do svoga cilja jer će na putu posrnuti — tvrdi Kandler.

Broj 40.

P. K. — T. L.

—, 2. febr. 1868.

Ukoliko je Luciani pročitao bilješke o Miljama, Kandler ga moli da mu ih vrati jer bi ih on odmah dostavio svećeniku, koji se njima bavi, radi dopune. Kandlera zabrinjava što mu se ne javljaju iz Kopra i Poreča.

Broj 41.

P. K. — T. L.

—, 5. febr. 1868.

K. je obišao mjesto »Sv. Julijane« gdje je pronađena ploča. Taj je položaj vrlo blizu Sv. Marije od Kaneta. S obzirom da nije bilo padina izvan zidina, vjeruje da je ploča dignuta s otoka, za koji Kandler pretpostavlja da je to bilo, pod ugovorom, vlasništvo Bazilike Sv. Marka u Veneciji.

Broj 42.

P. K. — T. L.

Trst, 28. febr. 1868.

K. se osvrće na Oglej, odnosno na one koji bi htjeli da je amfiteatar lociran tamo, gdje to apsolutno ne može biti. Novac, koji grof Zucco traži, država ne može dati. Također i Zandonati traži isto, a

Kandleru to nije uopće jasno. Puljska ploča je davno predana Muzeju, odnosno postavljena u Augustov hram, uz nju i fragmenti jedne druge, s posve drugim pisanim sadržajem. Ploču je darovao del Rè dei Rosolani, ali mu nisu potvrdili prijem. Dr Gregorutti je postavljen za konzervatora, a s njime se natjecao i Giusto Conti. Istarski je Sabor pisao Tršćanskom radi zajedničkog dogovora o pisanju i tiskanju povijesti. Izbor je pao na dra Gregoruttija. Kandler sumnja da će to on i prihvatiti. Prispjela su mu Wolfova pisma, koji vrši istraživanja uz financijsku naknadu. Vjeruje da će svojom marljivošću uspjeti i u Furlaniji, kao u Istri i Gorici. Kandler ne zna što rade na antičkim stvarima u Istri niti mu se javljaju iz Poreča. Uskoro će dobiti projekt o jezeru (Cepićkom?) i o Raškom kanalu ukoliko postoje u Bečkom ministarstvu. Prof. Pontini iz Udina dostavio mu je podatke o tržičkom ageru, odnosno Ogleja.

Broj 43.

P. K. — T. L.

—, [?]

Kandlerovo tumačenje o pronađenom natpisu, u kojem se spominju tri »epiteta« za grad Pulu — Julia, Pollentia, Herculanea — upućeno je i Lucianiju.

U prilogu se nalazi i tekst tog natpisa s Kandlerovim bilješkama.

Broj 44.

P. K. — T. L.

—, 19. jan. 1868.

Kandler upućuje »pro memoriju« o Raši i savjetuje Lucianija da bi je mogao objaviti u »Provinciji«, uz prethodna dopunska istraživanja. Merlatu je isporučio, a Lucianiju preporuča da pokuša spasiti natpis »al Rivellino«. Kandler primjećuje da je Cepićko jezero imalo svoj podzemni propust za vodu u smjeru Plominskog kanala, dok vjeruje da se izvor Raše nalazi negdje ispod Gologorice. Prema njegovu sudu more je nekada dopiralo u unutrašnjost (od Šumbera do Pasjaka), jer je još tada tijek te rijeke bio niži od razine jezera, a postoji mogućnost da se pronađu i ostaci morskog života. Pored toga, Kandler piše o nagađanjima ljudi o podzemnim prolazima, o skretanju vodenog toka, o nanošenju mulja prema rijeci Raši i drugo. Slično se zbivalo kraj mlina ispod Oprtlja i u uvali ispod Grdosela gdje »si manifesta l'acqua marina« — navodi Kandler.

Broj 45.

P. K. — T. L.

Trst, 8. jula (1868)

Kandler je primio Lucianijevo pismo iz Labina s natpisom. Veseli ga što je spasio mramornu ploču. Prospero Petronio je svojevremeno prepisao taj tekst a Kandler ga je objavio. K. skreće L. pažnju da je

pročitao članak »personalne i lokalne povijesti Antonina« i smatra da Istrani ne vole ni natpise ni starine preko određene mjere. Prihvaća tezu da se onaj spomenik nadovezuje na naredbe upućene Panoniji, Dalmaciji i Liburniji, ali to još nije dovoljno razjašnjeno i ostaje otvoreno pitanje o pravom lokalitetu nekadašnjeg Labina. Neke bi se indicije mogle dobiti iz Metlike i iz Hrvatskog primorja. Ovaj posljednji kraj je bio po imenu (di nome) pripojen Slavoniji, dok su Metlika i priobalna Liburnija bile zasebna cjelina. No, Kandler potvrđuje da su potrebna duga i strpljiva istraživanja u tom pogledu. U ovom trenutku dovršava rad o »Juliji« i o prostoru koji se proteže do Ljubljane, odnosno teritorij, koji čini trostruku granicu, između Norika, Japodije, Panonije te obilježavanje [?] puteva i utvrda na kartu [?]

Kandler je, pored ostalog, javio da je utvrdio mjesto gdje je postojalo bojno polje u Repentaboru i Ajdovščini pa želi da to isto učini i Luciani u Nezakciju.

Broj 46.

P. K. — T. L.

—, 11. jula 1868.

Teško je odgonetnuti stvar o Labinu, a ni Kandlerove pretpostavke o Raši neće mijenjati njegov položaj. Tu će priteći u pomoć spomeničke ploče kao što se to dogodilo s Trstom. Kandler spominje Republicu Albonensium, Republicu Flanatum koje su, po njegovom mišljenju, jedan pojam, ali mu najviše zadaju teškoće jurisdikcije, koje su se ispreplitale na tim područjima u prošlosti. Vjeruje da je Liburnija odolijevala hrvatskim invazijama. Mjesta Rab, Osor, Cres, Bakar, Metlika ili nisu bila osvojena ili su vratila svoju slobodu. Jedina Liburnija »ispremiješana« s ostacima Japodije, nije pripojena Karniji već istarskim partijarsima, markizima, ali u drugačijoj situaciji nego Istra, od koje su jedan dio i Istarsku markgofoviju zadržali.

Kada Kandler govori o Hrvatskoj, misli na priobalnu i liburnijsku Dalmaciju iz svoga vremena, čiju kartu je počeo crtati. Vjeruje da je velika smjelost tvrditi da je Labin i zapadna Istra (Istria adriatica) prije dvjesto godina pripadala Italiji (Italia civile). Nema sumnje, kaže Kandler, da je to bilo od II stoljeća dalje za vrijeme bizantskog, frančkog i italskog carstva. Granica u Plominu nije mogla postojati, jer je jedna i druga strana planine pripadala Liburniji, ali tako romanizirana sa zapadne strane da ju je teško prepoznati.

Broj 47.

P. K. — T. L.

—, jula 1868.

Kandler »pripisuje« Lucianiju zlobu kada su u pitanju slobodne interpretacije o Labinu i Liburniji iz proteklih i zamršenih historijskih događaja. Vjeruje da ona ploča, koju je Luciani pronašao, krije tajnu o otcjepljenju Labina i Rijeke od Liburnije, koja pri tome nije izgubila upravno-administrativne karakteristike, kao što je to bio slučaj i s

Istrom, pripojenoj Italiji, koja je zadržala mnogo toga iz ranijeg statusa. Problem o labinskoj historiji je teško rješiv i Kandler ga nije objavio »per la pendenza delle questioni croate si brutalmente trattate in Fiume«, ali ne zna tko je to bio i iskrivljuje Porfirogeneta, koji ne govori o Labinu kao hrvatskom kraju. Za Justinijana, i prije, pripadao je Istri.

Kandler se ne bi odrekao ni Lovrana ni Rijeke. Ponukao je Lucianija na javnu diskusiju, jer sada Hrvati ne pretendiraju na one krajeve, za koje Kandler misli da su latinski kao i svi liburnijski otoci.

Hrvati nisu vladali s ove strane Senja i Otočca. Ta Liburnija je klupko koje treba odmotati, da bi se upoznao stanje stvari — izjavljuje Kandler. Za Pazin trenutno nema poruka.

Broj 48.

P. K. — T. L.

Trst, 28. sept. 1868.

Broj 49.

P. K. — T. L.

Trst, 9. sept. 1868.

Kandlerovo je mišljenje da Portole-Oprtalj nije latinska riječ, potkrijepljujući tu svoju tvrdnju detaljnim objašnjenjem: zbog njegova položaja kao gradine-kaštela na uzvisini, jer mala vrata su obično stajala u klancima u nizini, a željezna vrata postoje između Buzeta i Motovuna. Oprtalj je u staro doba nadvisivao morski kanal, koji se protezao još više u unutrašnjost. Ni troja vrata nisu postojala, jer i jedna sama bi bila uzaludna. To mjesto nije bilo politički samostalno, nije se pojavljivalo među gradovima ni plemićkim kaštelima, već samo kao podređeni kaštel. Kandler sumnja da je to mjesto imalo svoj grb.

Venecija nije branila Kopru da mijenja svoj stari grb u novi s mitološkim sadržajem. Francuska je bila zabranila grbove, a Austrija se u to nije miješala. Križ bi bio znak da su stanovnici Oprtlja bili u križarskom ratu, ali kao grb nije nikada prihvaćen.

Kandler ne pridaje nikakve važnosti oprtaljskom grbu već smatra da su to sve poetske invencije. U pogledu Labina kao republike ima stvari koje treba razjasniti. Labinski ager je bio suviše velik da bi bio mogao pripadati jednoj općini. »Insula« dokazuje da je »Civitas« imala manji ager, koji je služio kao baza i vodič (guida e base). Za Plomin stvar je objašnjena.

Broj 50.

P. K. — T. L.

Trst, 3. okt. 1868.

Kandler radi na kodeksu istarskih epigrafa te željno očekuje nova Lucianijeva otkrića. Veseli ga što je Giampaolo (Polesini) pokrenuo pitanje dotacija Barsanovog rada na Areni i na ostalim istarskim stariinama. Moli plan grada Labina i Plomina radi dopune Kodeksa epi-

grafa te želi da se Luciani pobrine da Vescelevis Petronius sa sidrom bude premješten iz crkve u ložu. K tome dodaje i druga objašnjenja u odnosu na Labin.

Broj 51.

P. K. — T. L.

11. ili 12. okt. 1868.

Raša je i dalje za njega pravi misterij. Uredi mu ne pomažu pa Kandler i sada ostaje praznih ruku. Kodeks epigrafa je dovršen. S obzirom da su Labin i Plomin sačinjavali zasebnu cjelinu, bilo bi poželjno da tamošnje općine tiskaju natpise sa svojih teritorija na svoj trošak, a cijena je trideset forinta. U kazalu je otisnuo hrvatska imena labinskih predjela. Sada bi bilo potrebno prevesti ih na latinski, jer su sigurno ranije iz latinskog bila prevedena na hrvatski jezik. Otuda bi se dobilo latinsko obilježje Rimskog municipija grada Labina, dok je narod sigurno upotrebljavao pučki liburnijski jezik. Kandler moli Lucianija da mu pomogne.

Mnogo je puta Kandler naglasio Lucianiju da Istrani ne vole takve studije, ali će vjerovatno promijeniti mišljenje kada ugledaju ovaj Kodeks. Nije to tako samo u Istri. Mali broj ljudi posjeduje znanje, većina ih ne vidi dalje od nosa.

Broj 52.

P. K. — T. L.

Trst, 20. okt. 1868.

Kandler je primio planove Labina i Plomina. U tom planu Labina ne postoji ni jedna crta rimskog obilježja, grad je bio u potpunosti srušen, zatim podignut nanovo, a da nije sačuvao traga od ranijeg izgleda. Možda — kaže Kandler — »u materijalnom planu« nije bio romaniziran već je ostao liburnijski. On lično nema iskustva o liburnijskim gradovima. Ni o Plominu ne zna dati svoj sud. Jednako mu se desilo s Novigradom, dok je u planu Motovuna našao »R« kako se običava kazati.

S velikom znatiželjom očekuje plan Sv. Lovreča Pazenatičkog, čije antičko ime do sada nije uspio otkriti.

Broj 53.

P. K. — T. L.

—, 1868.

Kandler je primio topografiju (!) i natpise iz Labina i Plomina. Poreč je, po njegovom sudu, rimski grad, Novigrad nema rimsko obilježje kao ni Koper. Zanimaju ga planovi Labina, Plomina i Rijeke. K. drži da je korisno pridodati planove epigrafima te vjeruje da je moguće tumačiti labinski ager latinskim, iako je postojao stari pokrajinski jezik koji je prevladavao na selu, kao što će još dugo trajati. Latinizam je bio nametnut ljudima sa sela, mada to nije slučaj i

s Labinom. U Kodeksu će se pojaviti drugi primjeri, npr. iz Roča. Čini mu se da Talijani ne upotrebljavaju talijanska ili latinska imena, već hrvatska. I ne samo u Labinu, već i drugdje neće da čuju čak ni o ortografskim ispravcima. Kandler će nastaviti rad o Labinu. Često nailazi na riječ Ladin i Vlah, u čemu se sigurno krije nešto rimskog pa moli Lucianija za prijevod hrvatskih imena. Kandler upozorava na kazalo Kodeksa rimskih epigrafa te se veseli skorašnjem susretu s Lucianijem.

Iz Proseka mu je stigao fragment jednog natpisa. K. pretpostavlja da je došlo vrijeme da se Trst pridruži Istri i to u trenutku kada i Slovenci traže Ljubljanu. No, to će ići vrlo teško.

Broj 54.

P. K. — T. L.

—, 23. okt. 1868.

Kandler zahvaljuje Lucianiju što ga je podsjetio na epigrafe koji spadaju u puljske. Kanonik Sović (Sovich) je 1770. sakupio natpise u Osoru, a svećenik Balenarčić čuva epigraf na jednoj koloni, koju je neki biskup prevezao u Osor te je postavljena u biskupsku palaču.

Kandler i dalje proučava planove Plomina i Labina. Dok je bio mlađi, posjećivao je razna mjesta i sâm skicirao stare gradine-kastelje. Danas je, s obzirom na njegovo zdravlje, prisiljen da se obraća drugima koji ga javno ismijavaju. Geografske karte, štampane u Beču i Milanu, nisu vojne naravi, a mogu se nabaviti kod knjižara. Do vojnih karata se teško dolazi, posebno u datim vremenima, a Kandler želi izbjeći neugodnost da se obrati određenoj bečkoj instituciji. Daje separatno tumačenje o katastarskim kartama, u kojima nisu obilježeni gradovi i kašteli.

Broj 55.

P. K. — T. L.

Trst, 27. okt. 1868.

Kandler ističe razliku planova grada između liburnijskog i rimskog dijela Istre. Zabrinjava ga pitanje Osora pa moli Lucianija da mu provjeri određene činjenice, a posebno se preporuča za Nezakcij, koji su Rimljani obnovili. Polesini uskoro putuje u Beč.

Broj 56.

P. K. — T. L.

Trst, 2. nov. 1868.

K. je primio natpise za koje tvrdi da potječu iz Nezakcija, te ne može biti sumnje o lokaciji toga mjesta. Bakreni šljem je vrlo vrijedan, pripada vremenskom razdoblju koje je prethodilo J. Cezaru, liburnijskog je porijekla i veoma se razlikuje od rimskih šljemova.

K. bi se želio domoći bakrenog oružja iz Nezakcija, Medulina i drugih istarskih mjesta.

Broj 57.

P. K. — T. L.

Trst, 3. nov. 1868.

Prema Kandlerovom mišljenju nema više sumnje da je pronađeno mjesto Nezakcija. Tragajući u Budavskoj uvali, na ušću nekadašnje rijeke Budave, bogate vodom, ili u krničkoj luci, našao bi se položaj tračkog Nezakcija ili tračke Faverije, od kojih je prvi bio »zamijenjen« rimskim Nezakcijem, drugi Mutvoranom zbog tadašnjih političkih prilika. Crtež šljema je »potresao« Kandlera i Merlata. Zanima ga mjesto gdje je pronađen, oblik groba, jer bi se tako moglo možda doći do liburnijskog pisma i do jezika. Želi da ga Luciani prenese u Trst i da se tom velikom otkriću dâ poseban publicitet. To otkriće je pravi povod za istraživanja i u srednjoj Italiji, gdje su se nalazili Liburni i odakle su svojevremeno bili otjerani. Kandler nuka na nova traganja o Liburnima »s ove strane Adrije«.

Broj 58.

P. K. — T. L.

—, 9. nov. 1868.

Kandler daje objašnjenje Lucianiju o Labinu i Plominu iz rimskog razdoblja.

Broj 59.

P. K. — T. L.

—, 10. nov. 1868.

Kandler govori s ironijom o Rovinjcima, koj su izjavili da postoji na njihovim vratima epigraf, po kojem im pripada obilježje sankilotskog plemstva. Kandler želi da Luciani pregleda natpise s Polarija kod Veštra (Rovinj) i Sv. Bartula kod Lima. Moli da mu dostavi eventualne nove podatke o Raši te se zanima za Batela iz Barbana, koji je predao Tršćanskom arhivu Diplomatski kodeks, i za Rizzija iz Pule.

Broj 60.

P. K. — T. L.

1868 (?)

K. očekuje s nestrpljenjem da mu se dostavi šljem te se ljuti zbog ispraznih rasprava koje ne rađaju plodom. Osvrće se na Čepičko jezero, za čije će isušivanje biti potrebna mnogo veća sredstva od 200.000 forinti.

Broj 61.

P. K. — T. L.

Vodnjan, 18. nov. i Trst 19. nov. 1868.

Pošto je obišao Rovinjštinu i druge dijelove Istre, Kandler ističe potrebu da bi bilo poželjno istraživati gdje je nekada postojala Fave-

rija. Obavještava u detalje Lucianija o svom konzervatorskom postupku, koji je primijenio na šljemu. O tome je izvijestio i Sabor u Poreču, uz svoje stručno tumačenje o tom predmetu. Sabornici su izrazili svoje divljenje i pohvalili Lucianijev i De Franceschijev rad na terenu. Pomorske su mu vlasti uputile podatke o Osoru, ali Kandler, u podacima o tom mjestu, nije pronašao nikakve elemente koji se odnose na liburnijsko razdoblje.

Broj 62.

P. K. — T. L.

Vodnjan, 21. nov. i Trst, 22. nov. 1868.

Kandler govori o drugoj nekropoli, koja je pronađena na putu između Poreča i Vrsara. Gregorutti je na njegovu molbu obišao flavijsku carsku vilu (Villa imperiale Flaviana), koja je bila locirana između Medulinske i Sišanske ulice. O jednom vrlo važnom natpisu sa sarkofaga (vlasništvo obitelji Rizzi) dostavit će mu podatke, odnosno kopiju nepotpuna sadržaja Gregorutti. Kandler izražava svoje negodovanje zbog inertnosti ljudi koji mu neće pomoći u tom pogledu. Poznaje mjesto kuda je prolazila rimska cesta u Puli, naime, radi se o lokalitetu Kasteljer. O Osoru ne očekuje drugih novosti, posjeduje plan Raba, dok će mu podrobna objašnjenja o njemu dostaviti svećenik Karabaić.

Broj 63.

P. K. — T. L.

Vodnjan, 21. nov. i Trst, 23. nov. 1868.

Primio je podatke o Raši. Ta je dolina, prema Rimljanima, bila jedna rijeka. Kandler potvrđuje da je primio pečat »di Caji Casonii Musi«, koji mu je poslao Luciani. Iz Pule je konačno stigao sandučić s predmetom, koji K. mora proučiti. O »disertacijama«, odnosno raspravama starina ne želi ni govoriti, jer bi to značilo gubiti vrijeme, već će biti dovoljno ono što je Kandler učinio, odnosno čini na Kodeksu epigrafa. Zanimaju ga legende sa sarkofaga iz crkve »S. Felicità dei Templari« zbog njihova sadržaja i drugo.

Broj 64.

P. K. — T. L.

Trst, 25. nov. 1868.

K. zahvaljuje L. za popis crkava, koje su obilazile procesije. Iako mu je Luciani pisao da se Petris ponudio da »pokrenu svoju braću«, Kandler odgovara da od toga neće biti ništa, jer on poznaje istarske ljude, pa bi njegov posao bio uzaludan. Proučio je vazu iz Rovinja i misli da je izrađena u radionici S. Andrije, da je materijal iz Veštra, ali ne zna da li se radi o staklu. Poznato mu je da su u Puli pronađeni fragmenti prirodnog stakla. Kandler podvlači da se u ovom razdoblju opskurantizma rado vjeruje kako su antički ljudi bili neznalice, dok

su oni poznavali i zidna stakla i leće »ad acqua interposta al vetro che bruciavano«. Bodri Lucianija da istraje u istraživanjima da bi otkrio veo »a questa putanaccia che fa la ritrosa«.

Broj 65.

P. K. — T. L.

Vodnjan, 27. nov. i Trst, 28. nov. 1868.

Kandleru se ne javljaju ni Rizzi ni Barsan. Šljem je dotjerao u najbolji red pa je spreman da ga vrati Lucianiju. Za vazuu se konzultirao s prof. Osnaghijem (?), koji je potvrdio da se radi o obojenom staklu. Očekuje prof. Vlahovića (Vlacovich) koji će o tom predmetu dati svoj stručni sud. Iz Istre bi mu trebali prispjeti fragmenti crnoga stakla radi kemijske analize i uspoređbe s vazom. Trebalo bi svratiti u Rakalj, jer Kandler nije uspio pronaći natpise prilikom posjete tom mjestu. Na tom prostoru je bila granica, prema pisanju Ononima iz Ravenne, između Istre i Liburnije.

Broj 66.

P. K. — T. L.

—, 1. dec. 1868.

K. smatra da je Katun, Katunari hrvatski prijevod za »Fines« i »Fineta«, koji Slaveni nazivaju i Breg. »Zudeca«, »zudecare« jest radionica u kojoj se štavi koža. Tako je bila i u Veneciji »zuecca«, ali ne po Hebrejima koji nazivaju četvrt za stanovanje getom.

Natpis iz Polarija primio je od jednog knjigoveže, dok rovinjska općina za to nije imala crnila i karte. Još uvijek misli da se radi o vazi »obsidiano«, iako su je pregledala dva kemičara koji znaju manje od njega. Kandler će nastojati da se istraži Veštar i to, ukoliko bi mu uspjelo, s vojnicima i žandarima. Strijelica (Selce) spada među vrlo stare, a Kandleru je poznato da je bilo i ranije takvih otkrića. Dešava se da seljaci pronađu takve strijele vjerujući da one padaju s neba poslije svakog udara groma.

Kandler se žali na skupe fotografske usluge (sedam forinta za negativ, itd.) koje su mu potrebne za preslikavanja i šljema i drugih predmeta. Mada su Kandleru 64 godine, podrvgava se strogom režimu učenja pa na to potiče i ostale, a poimence, preko Lucianija, poziva na proučavanje istarske povijesti.

U pismu se nalazi i epigraf s Polarija, koji je Luciani uputio Kandleru.

Broj 67.

P. Kandler — T. Luciani

Pazin, 2. dec. i Trst, 3. dec. 1868.

Kandler se ljuti na Barsana koji se zadovoljio da preuzme kopiju neispravnog teksta od knjigoveže iz Rovinja. Spominje lokalitet »Quadrivio« između Bala i Dvigrada, odnosno Kanfanara, koji je on nedavno

uvrstio u svoju kartu. To se mjesto nalazi na putu, koji vodi iz Vodnjana i kod Sv. Martina se spušta niz padinu u pravcu Lima. Očekuje novosti iz Rovinja i u prilogu dostavlja potvrdu o upućenoj kutiji s predmetima iz preddiluvijskog doba.

Broj 68.

P. K. — T. L.

Trst, 3. dec. 1868.

O sakupljanju građe Kandler govori s punim žarom, na osnovi teškog životnog iskustva, pa iskreno priznaje Lucianiju uspjehe, koji radi na tome više od dvadeset godina. Nada se da će to učiniti u budućnosti i mladi, odnosno drugi, koji će nastaviti skidanjem vela ovoj k... i... (Kandler opet niže »pučke« izraze naturističkog sadržaja Istri) »koja danas hini nevinu Suzanu pred mladima«.

Ponavlja svoje savjete Lucianiju, odnosno ističe mogućnost o novim nalazima iz raznih historijskih doba. Kandler je obilježio sva jezera s Krasa, istarskog područja, koja su postojala, odnosno postoje, osim Čepićkog jezera. Lucianijeve bilješke o Raši od male su koristi. Potrebne su studije (hidrografske) o Istri, Krasu, Dalmaciji i Hrvatskoj. Tršćanska pohlepa za skupocjenim vodovodima ispriječila se nauci. Kada su započela prethodna istraživanja (u vezi s ovim vodovodom), Tršćani su pozvali opata Svettinu, francuskog seljaka, s »magičnim štapovima« koji, na koncu, nije dorastao ovom poslu.

Kandler upućuje Lucianiju stvari, koje je sakupljao prije trideset godina. Naime, radi se o kuglicama koje se mogu lako naći poslije jakih kiša. Netko, koji poznaje taj predmet, tvrdi da se radi o predmetima iz preddiluvijskog doba. Kandler je ranije čuvao čitav sanduk tih »briljanata« pa ih je kasnije bacio. Sada nuka Lucianija da ih pokuša tražiti na svom terenu.

Kelti su gradili gradine-kašteljere u Bohemiji, po čitavoj Njemačkoj, koji su se vidno razlikovale od rimskih. Sumnja da su ih gradili i Tračani jer su radije zaposjedali morske obale, dok postoji vjerojatnost da su ih gradili Liburni, a još vjerojatnije Kelti.

Sadržaj epigrafa s Polarija (Rovinj) odnosi se na nekog kapetana pomoćne kohorte. Rovinjski knjigoveža prešućuje ime lokaliteta, gdje se nalaze ploče, kapitel i zidine.

K. inzistira da se Scampicchio prihvati istraživanja. Ukoliko poznaje »ilirski« govor, moći će doznati od seljaka mnogo toga i postići uspjeh. K. poznanice Slovenke ne znaju što znači riječ »Katuni«, za to se mora pobrinuti Luciani, jer Kandler za sebe kaže »ne govorimo po horvatski, necio, necio, passia vira...« Prelazi, zatim, na spilje koje su nekada bile nastanjene, spominjući one koje poznaje: Osp kod Milja, Predjarnu (Lueg) kod Postojne i (treća nečitljiva). Spominje još slove kosti u Rovinju, ribe iz Komena, barbanske koje su Stankovićeve »tvorevina«, a u stvari — veli Kandler — potječu s lošinjskog otočja, zatim životinje s Krasa i drugo. Veseli se konju iz Varma (Beram-Vermo?) i nada se da će L. pronaći nove amulete. Želi da Luciani

sakupi veliki zbirku, koju bi kasnije trebao predati, odnosno darovati Porečkoj biblioteci. Uvjeren je da Istrani neće i dalje istrajati u opskurantizmu, već će uvidjeti potrebu o učenju, proučavanju ozbiljnih stvari, ostavivši po strani kavane, casinò-e i kazalište.

Broj 69.

P. Kandler — T. Luciani

Poreč, 3. dec. i Trst, 5. dec. 1868.

Kandler je primio poruku od knjigoveže iz Rovinja te je, prema Lucianijevom izričitom zahtjevu, pisao tamošnjem podeštatu. U pismu spominje neke lokalitete i neke pretpotopne predmete, koje bi Scampicchio mogao naći u okolici Labina i Plomina, ukoliko se »razumije u prirodne stvari«. Kandler unosi u jedan latinski natpis svoje ispravke, izražava sumnju u pogledu nekadašnjeg mogućeg križanja cesta na relaciji Pula — Poreč i one ceste koja je vodila iz Veštra (Rovinj) prema Žminju i Gračišću prelazeći preko »Julije druge«. Mišljenja je da je Veštar morao biti značajna luka, budući da su se tamo nalazile radionice stakla i drugo. Rovinj (Monte Rosso) se ne pojavljuje za rimskog carstva, značajnije su bile lomske solane, tijelo sv. Eufemije koje je doplutalo (na lađi) najprije do solane, poslije utonuća Cise, zatim je dospjelo do Monte Rossa — kaže autor.

Uzalud je Kandler tragao za podacima o pripadnosti solana (s ušća lomske tjesnaca) i eventualnih sukoba između Vrsara i Rovinja, smatrajući da je tjesnac bio nekada podijeljen između ovih dviju općina.

Broj 70.

P. K. — T. L.

(?) 6. dec. 1868.

Raduje se pisanoj poruci rovinjskog svećenika i zanima ga da li dr Antonio Spongia poznaje povijest grada Rovinja. Kandler, po svom običaju, govori s ushićenjem o »netaknutosti« rovinjskog i lomske područja, s obzirom na antičke stvari, odnosno predmete do kojih se istraživanjem može doći.

Primio je vijesti iz Gračišća, koje potvrđuju njegova ranija pisanja o pronalasku ljudskih i životinjskih kostiju, oružja i drugih starih predmeta na relaciji koja se proteže između Pazina i spomenutog mjesta, o čemu danas nema više ni traga.

Batel iz Barbana posjeduje ili zna za neke stare staklene predmete, zato bi bilo potrebno da Luciani svrati k njemu. Usput spominje i P. Stankovića [poznato je kritičko držanje P. Kandlera prema nekim njegovim pisanim radovima i prema njemu kao ličnosti] te ga žali zbog grešaka koje je počinio.

Kandler javlja Lucianiju da su o procesijama pisali Maver iz Rovinja i, na njegovo lično traženje, Dalla Zonca iz Vodnjana. Još jednom podvlači da je u Istri moguće pronaći mnogo toga što govori o Keltima, Tračanima, Liburnima, Japodima i drugim civilizacijama iz

bližih epoha. Slijede, zatim, njegove tužbe na račun ljudi iz Pule, Rovinja i Poreča, koji ne udovoljavaju njegovim osnovnim molbama, a njegov se život bliži kraju.

Broj 71.

P. Kandler — T. Luciani

Trst, 8. dec. 1868.

Kandler želi saznati da li i na Labinštini postoje kuglice (prirodne), čije je primjerke uputio Lucianiju, a također i strijelice koje se mogu naći na njivama poslije jakih kiša. Kandler smatra da bi bilo poželjno da se u istraživanja uključe Scampicchio i, eventualno, Lucianijev brat, advokat. Iz Rovinja je saznao da će pronađeni epigraf biti smješten na sigurno mjesto. Na istraživanje terena (kvadrurija) neće uputiti inženjere (zbog lošeg iskustva s njima) već druge ljude te napominje da je »uštinuo« trojicu, među kojima Carolija i Zalettija, koji su prave neznalice.

Broj 72.

P. K. — T. L.

Labin, 7. dec. i Trst, 9. dec. 1868.

Kandler izražava sumnju da bi Borghi, Barsan ili Sponza mogli biti od koristi u radu. Nada se da je u Balama zatekao vrijednu osobu u tamošnjem kanoniku te je saznao da je epigraf pronađen na rasršću (kvadrurij) rimske ceste Pula — Lim i Vestar — Žminj, koja je mogla biti drugog reda. Pisao je rovinjskom podeštatu. O vazi ne može dati još svoj sud. Fotografija liburnijskog šljema »kruži« okolo. Gregorutti je vidio šljem te je o tome izvjestio podeštata, ali ovaj nije shvatio ništa. Prema Kandlerovom sudu, Venecija nije držala u Labinu suce, već je to moglo biti u Trstu, na suprotnoj strani grada gdje su se sušile kože (zudechare coriamina). Ukoliko **katun** nije slavenska riječ, nije ni romanička, već bi mogla biti, kao i druge riječi u Istri, antičkog porijekla.

Broj 73.

P. K. — T. L.

Trst, 12. dec. 1868.

Zahvaljujući Lucianiju, konačno je Kandler saznao što je s Batelom. Tiskanice, koje je upućivao njemu, završavale su u ladicama Općine, a slično se događalo i u Osoru.

Stvar s ribama se objasnila, jer ih je Capponi bio donio iz Lošinja. Ponovno upućuje, s time u vezi, riječi prijekora na račun Stankovića odnosno njegove taštine, jer je nanizao spisak djela koja nije nikada napisao. Dokaz su za to krivo objašnjeni epigrafi (spropozitate), koje je publicirao i crteži amfiteatra koji je dao ukrasti za trideset forinata.

O Balama ne može još donijeti svoj sud, jer upravo očekuje ishod istraživanja koja su u toku. Rovinjska mu je općina javila da Sera-

schin nije pronašao epigraf u Polarima, dok imenovani ne želi reći pravu istinu o tome. Kandler ne zna protumačiti riječ »Bergot« i pretpostavlja da bi ona mogla biti keltskog porijekla. U pogledu pronađenog stakla, Kandler citira Plinija koji je napisao da silicij pomiješan sa sumporom daje kamen. To su mu potvrdili kemičari uputivši mu primjerak takve smjese.

Broj 74.

P. K. — T. L.

Trst, 14. dec. 1868.

Kandler daje objašnjenje o obitelji Castropola, odnosno o kupnji puljske grofovije, ističući da teško dolazi do podataka, bilo da nisu dostupni zbog nečije aljkavosti ili da je nekom stalo da se do istih ne dođe.

Ujedno moli Lucianija da mu provjeri jedan lokalitet (kaštela) pokraj rimske ceste, koja vodi iz Bala prema Sv. Martinu nad Limom, zatim jedan Starigrad ili Novigrad, koji se nalazi između carske ceste i Savičente, naglasivši da ih je dijelom već unio u svoju kartu. Prispjeli su mu obojeni stakleni predmeti, proizvodi nekadašnjih radionica iz rovinjske okolice, koje je zajedno s Lucianijevim staklenim poklopcem uputio na kemijsku analizu. Često se dešava, kaže Kandler, da se poneki broš proglašuje kao otkriće iz nekog groba, a u stvari je pariskog porijekla i kupljen u Veneciji prije nekoliko mjeseci.

Broj 75.

P. K. — T. L.

Trst, 16. dec. 1868.

Kandler je nezadovoljan s postupkom Rovinjaca, koji su, čini se, pronašli nove vrijedne predmete ali ih kriju. Naredit će da se pretraže polja te se nada uspjehu. Za Lucianija je sačuvao nekoliko otisaka na opeci, komadiće stakla s otoka Sv. Andrije kod Rovinja. To će obsidijansko staklo dati na analizu i, pošto je podređen drugima, mora poštovati Savoijin zakon. Mada se, prema Kandleru, Stankoviću nije moglo lako vjerovati, sada ipak konačno potvrđuje da su okamenjene ribe mogle potjecati iz Raškog kanala.

Obavještava Lucianija da je uputio svoj »Codice diplomatico« u Italiju, Njemačku i Istru te ističe da je pri tome stekao i nova iskustva: jedan kanonik-cenzor iz Genove zadržao je za sebe mnoge njegove tiskane stvari, naglasivši da to ne krije i da su ostale u boljim rukama negoli kod nekog u Lucci ili Pisi, kamo ih je Kandler upućivao.

Broj 76.

P. K. — T. L.

Trst, 17. dec. 1868.

Analiza o staklenim predmetima nije još definitivna te nije moguće ustanoviti da li se radi o prirodnom ili umjetnom staklu, a sam Kandler

nije utvrdio da se radi o domaćem staklu ili uvezenom. Posebno daje upute Lucianiju kako će s uzvišice nad Balama pratiti okom smjer stare ceste, koja se protezala prema Limu, te da provjeri imena lokaliteta Quinzana, Maloji i Marmilinka. Također spominje Bale, koje su pripadale obitelji Castropola, kao i Turninu (Torre) te Rovinjsko selo raniji posjedi puljskih grofova. Vjeruje da imena Starigrad i Novigrad u balskom ageru kriju nešto u sebi pa je potrebno da to Luciani provjeri kod pouzdanih ljudi, a postoji i mogućnost da se tamo pronađu i pojedini epigrafi.

Broj 77.

P. K. — T. L.

Bale, 22. dec. Trst, 25. dec. 1868.

Pečat u obliku čekića prvi je primjerak pronađen u Istri (iz radionica Gusian-Cussiano?). Posebno je zanimljiva njegova mala dimenzija. Kandler nije još vidio opeke označene tim pečatom, a čekić bi mogao pripadati jednoj radionici iz ovoga kraja. Vjeruje da je ranije vidio fragmente stakla na Veštru, u Novigradu, dok od drugih saznaje da ih ima i u Semedeli kraj Kopra. Vijesti o tome očekuje iz Chioggije i Venecije. Njegove su pretpostavke da ih ima i drugdje, ali samo u blizini morske obale. Budući da nema više poznatih u Ravenni, Kandler želi da se fotografira sv. Maksimijan (iz Veštra) koji se nalazi na mozaiku u crkvi Sv. Vitala.

Broj 78.

P. K. — T. L.

Vodnjan, 25. dec. i Trst, 26. dec. 1868.

U ovom pismu Kandler precizira da je ranije spomenuti pečat pronađen u radionici sv. Foške (Vodnjan). Zbog nesuglasica između Borghija i Barsana došlo je do određenog zastoja, pa je Kandler pokušao utjecati u tom pogledu preko podeštata. Ujedno je od njega zatražio službenu dozvolu da napravi kopije rovinjskih epigrafa.

Izražava zahvalnost za obavljeno istraživanje u Balama te moli Lucianija da obiđe predjele Kolone, Sv. Pavao i Veštar radi pretraživanja tog terena. Posebno ga zanimaju radionice stakla i gotovo je uvjeren u postojanje crnog obsidijanskog stakla, naglasivši da je otkrivena jedna takva radionica u Sv. Stjepanu (Akvileja) i pronađeno jedno obsidijansko staklo veliko poput ljudske glave.

Broj 78a.

P. Kandler, konzervator za Primorje — T. L.

Trst, 26. dec. 1868.

Ovim službenim pismom zadužuje Lucianija radi izrade kopija pronađenih epigrafa na tlu Rovinjštine, koje će podeštati dr Borghi prosljediti u grad Trst.

Broj 79.

P. K. — T. L.

Trst, 27. dec. 1868.

Poslije pronalaska »Orcivija« u Sv. Petru (S. Pietro di Grotta), piše Kandler, čini se da će biti lakše protumačiti ime Orcevan (Vrčevan) u pomerskom ageru, nekadašnjem posjedu obitelji Castropola i drugih.

Dr Biasoletto je potvrdio da je rovinjsko staklo pravi »obsidijan« te, dodaje Kandler, da ga se može naći u koritima rijeke Piave i na drugim mjestima. Vaza, koju je Luciani pronašao, staklena je ali nije iz vrste »obsidijana« te je obojena drugim sredstvima.

Kandler potvrđuje da je Seraschin pronašao zelenkasto obojeno staklo kod »Kvadruvija«. Posebnu pažnju bi Luciani trebao posvetiti terenima na zapadnoj obali Lima, rovinjskoj okolici i drugima. Kandler ističe da su pojedini rovinjski predjeli u srednjem vijeku pripadali Balama, zatim spominje rovinjske procesije i drugo. Veseli se vijestima o dubokom bunaru, koji je pronađen, ističući da takvih ima i u okolici Vodnjana.

Veštar je, prema Kandleru, mogao biti nekada balska luka, ali ne i jedina. Iako je tražio samo tri kamena korita, sada ih ima, stjeca- jem okolnosti, gotovo osam.

Broj 80.

P. K. — T. L.

Vodnjan, 27. dec. i Trst, 28. dec. 1868.

Kandler je pisao u Bale i Rovinj te je tamo uputio neke štampane stvari. Tuži se na neke osobe iz Pule, Umaga, Izole i Rovinja zbog njihova neobjašnjiva držanja. Nije mu poznato čemu su služila velika korita, no ipak pretpostavlja da su mogla služiti za pranje vune, namijenjene trgovini. Kanonik Tomaso Caenazzo uputio mu je natpis o sv. Eufemiji, pobijajući njegovo pisanje od prije dvadeset godina. Kandler je odgovorio imenovanom, ali ga zanima tko je taj kanonik i otkuda tolika žarka ljubav za ovaj predmet i to upravo u trenutku, kada je došlo do demonstracija pod prozorima rovinjskog podeštata, dodavši: »Les extrêmes se touchent!«

Broj 81.

P. K. — T. L.

(?), 2. jan. 1869.

Kandler je pisao Bottaki iz Padove i Scampicchiju kako bi bilo dobro da Luciani pregleda rimske građevine u Piove di Sacco. Kandler mora istoga dana prisustvovati jednom svečanom činu u zgradi Općine te podsjeća Lucianija da mu dostavi nastavak »Conservatora« koji želi unijeti u kartu.

Broj 82.

P. K. — T. L. (trenutno u Trstu)
Službeno pismo Konzervatora br. 4

Trst, 4. jan. 1869.

Pisac zahvaljuje Lucianiju za doprinos u Kodeksu epigrafa sa sadržajima iz rovinjskog i balskog agera. Kandleru su konačno prispjele kopije sadržaja rovinjskog epigrafa, koje mu je uputio tamošnji po-deštat. Usput spominje Lucianiju kako je biskup Tomasini napisao da je njegov nećak godine 1684. otkupio dva rovinjska epigrafa, čiji su se sadržaji odnosili na hramove posvećene »Istri« i »Fortuni«. Ti su predmeti dospjeli u Padovu preko Novigrada, a poslije jedan od njih u Veronski muzej. On lično drži da se radi o puljskim epigrafima te želi da se istraži porijeklo kamena koji bi mogli potvrditi njegovu pretpostavku. Zato moli Lucianija da se domogne uzorka kamena u Veroni radi njegove analize.

Broj 83.

P. K. — T. L.

(?), 5. jan. 1869.

Kandler javlja da je zatražio od Campitellija određena objašnjenja u vezi s predmetima iz Veštra. Također mu je dostavio pismo za kanonika Glavinu, koji posjeduje jedno koplje. Posebno se preporuča za strijelice iz Borasa i drugih mjesta te za položaj lokaliteta Kvadruij. Treba da Luciani pomogne Campitelliju u izradi topografske karte Bala, dodaje na kraju pisma Kandler.

Broj 84.

P. K. — T. L.

(?), 7. jan. 1869.

Autor moli da mu Luciani vrati »Il Conservatore«, bez kojeg ne može raditi. Ujedno mu dostavlja kalendar, koji nema naročitu vrijednost, te javlja da mu je spremio sanduk sa šljemom i obsidijanskim staklom.

Broj 85.

P. K. — T. L.

Trst, 16. jan. 1869.

Od brojnih ličnosti iz nekoliko istarskih gradića, na Kandlerovu molbu, jedini se odazvao Angelo Mitton iz Bala s vijestima o pronađenom ostatku rimske ceste, o bunarima, kamenim koritima i o nastavku istraživanja polja. U tome mu pomaže tamošnji svećenik. I vodnjanski je svećenik imao uspjeha u sakupljanju raznih predmeta. Kandler računa da bi to sve trebalo uputiti u Pazinsku gimnaziju radi poticanja mladih na prikupljanje starina. Kandler javlja da nije primio odgovor iz Ravenne i Veronske općine, a ukoliko se obistini njegova pretpo-

stavka da epigrafi potječu iz Veštra, onda će stvar biti od vitalne koristi za tračku Istru. Stoga moli Lucianija da konzultira u »Marciani« (Venecija) Agnella koji je pisao o nadbiskupima i spomenuo ime Vico ili Pago iz Veštra. Istovremeno upućuje Lucianija da potraži epigrafe u crkvi Sv. Vitala, jer ih je on, Kandler, zapazio tamo prije pedeset godina i tada ocijenio da ne pripadaju istarskom kraju.

Kandler se javio u Volosku u vezi s dva kastavska vodovoda s epigrafima ali ni u prošlosti, a još manje sada, nije u stanju da ih identificira.

U Rijeci bi trebalo utvrditi neke stvari no sumnja da će u ovom trenutku, zbog nemira i u Trstu i u Rijeci, biti moguće išta postići. »Tući ćemo se i bacati petarde — što je postalo modom — za ta mjesta«, izjavljuje Kandler.

Na kraju ističe da u »Marciani« postoji zbirka puljskih epigrafa pa potiče Lucianija na akciju.

Broj 86.

P. K. — T. L.

Venecija, 22. dec. i Trst, 29. dec. 1869.

Kandlerovo zdravstveno stanje nije dobro pa se javlja tek sada. Lucianiju se zahvaljuje za sve usluge koje mu je učinio i ljuti se na Scampicchijevo neznanje, na Mittona, Campitellija, Barsana i druge, od kojih uzalud očekuje vijesti, jer ne mare za istarske stvari. Posebno ga zabrinjavaju »i dotti e i politici«. Ni Carli ih nije uspio pokrenuti ili samo toliko da su napisali nekoliko »libella« protiv njega. I Deville ih je opravdano prikazao na satiričan način. Ni za vrijeme prve talijanske vladavine 1806. god. nisu uspjeli da pokrenu neku tiskaru ili novine na teret države, ali, kada su se 1864. pojavile prve statistike, nizale su se optužbe. Ni Stanković, koji je bio »un procuste, lasagnone, delatore«, ih nije uspio pokrenuti. I Trst »se kretao lealno ali se pokvario« — i dodaje — »pametni su (valjda Istrani), ali iz te pameti izlazi dim i galama«, vrijedno je prepustiti vrijeme vremenu, raditi polako i tiho. Sebe proglašava tatarinom te se nada da će ona »latinska rasa napustiti modu oponašanja tatara, jer je to vrlo lako i pogodno«. Kandler je dovršio topografsku (rimsku) kartu za mjesta Bale i Rovinj, te dodaje da se Istrani u to ne razumiju jer ne znaju ni da postoji Pol. Mrzi hipokriziju ljudi i političara, a s druge strane postoje petarde na pogrebnim kraljevskim svečanostima za pučane najnižeg roda.

Broj 87.

P. K. — T. L.

Venecija, 24. febr. i Trst, 3. marta 1869.

Kandler misli da se o bibliotekama ne može govoriti s ljudima koji su »vrlo liberalni«. Prema mišljenju Biasoletta obsidijansko staklo potječe iz Alpa, koje donosi voda potoka u komadima. O uspjehu

istraživanja u Novigradu, Umagu i Buzetu moći će se govoriti za dvadeset-četrdeset godina. Bolesnog podeštata iz Rovinja zamijenio je dr Ghira. Seraschin prelazi u Pulu, gdje će postaviti svoju tipografiju. U toku su izbori, odnosno pripreme za iste. Do sada nema vijesti o batinanju i o ubojstvima. Novi i treći slavenski list sa šesto pretplatnika, dva klerikalna lista (za dodatak onom na latinskom) dobro napreduju. Kandler vjeruje da će imati »okapanja« sa svećenicima u vezi sa čudesima sv. Eufemije.

Broj 88.

P. K. — T. L.

Venecija, 13. marta i Trst, 20. marta 1869.

Scampicchio je uputio Kandleru crtež konjića, a Seraschin je pronašao kamen laevinia u okolini Rovinjskog sela, koji je bio naznačen kao oltar sv. Vitora u Kanfanaru. Iako je De Franceschi označio mjesto na hipotetičnoj karti, Kandler drži da se taj predmet nalazio na carskoj cesti koja vodi iz Bala na Limski kanal i vjeruje da će Luciani dugo čekati na uzorke kamena iz Rovinja. Putove i stvari iz Vodnjana Kandler dobro poznaje, ali nikada i dovoljno. Ne želi da dr Gloria i drugi izrade antičku kartu, jer je za njih svaka karta dobra. Bilo bi vrijedno da »naprave livelaciju horizontalnih slojeva čitave provincije, posebno od Vallonge do Piove di Sacco«, jer bi se na taj način moglo saznati što se nalazi pod zemljom i kakvo je bilo staro stanje površine, rijeka i drugog. Od Nenena je primo veliku kartu puljskog agera, izrađenu prije mnogo godina. Primio je odgovor opata Sponze koji nema hrabrosti da prihvati nekadašnje priče o Rovinju.

Kandler ne zna mnogo o pomorskim društvima iz vremena Karla VI i Marije Terezije te dostavlja Lucianiju napis Contijeve zbirke o emporiju i slobodnoj luci za opata Fulina, u kojima će naći korisnih stvari, dodavši napomenu da treba još mnogo istraživati o gradu Trstu.

Broj 89.

P. K. — T. L.

Venecija, 16. apr. i Trst, 18. aprila 1869.

Kandler ne može dati pravi odgovor na Lucianijevo pitanje, jer je »prisiljen« slijediti antičku kartu nekadašnje političke institucije, natpise koji potvrđuju da su Liburni došli ovamo iz Italije, a najstariji su narodi u ovim regijama bili Kelti i Karnijci.

Što se tiče Hrvata, njihovo je vrijeme pritiska i vike, koje je trajalo dvadeset pet godina, prošlo. Kandler dodaje da bi nestalo Gorice, Istre i Liburnije kada bi to htjeli Rusi a, prema staroj izreci, Trst će postati ruska luka na Jadranu.

Saznao je da su u Rovinju, prilikom rušenja sudske zgrade, nađeni stihovi posvećeni podeštatu Premarinu koji bi, navodno, trebao biti osnivač zalagaonice u tom mjestu. Natpis potječe iz 1682.

Broj 90.

P. K. — T. L.

Venecija, 11. maja i Trst, 14. maja 1869.

Kandler izražava zahvalnost za usluge, koje mu je učinio Luciani, te spominje pjesme, povike, baklje i beskonačne govore. Dalje poziva Lucianija da je »vrijeme da se vrati nepokretnoj (Istri) čija glava leži na Alpama a noge joj se protežu do Pule«. Dok se na tome malo radi, dotle su u Puli izbile svađe i žestoke tučnjave. Ta sloboda batinanja i kamenovanja uzela je maha. Kandler je odlučio podijeliti »Codice« pojedincima i ustanovama, koji drugačije ne bi došli do njega, jer je svjestan da je to propagiranje prvi znak »di civiltà«. (!)

Broj 91.

P. Kandler — T. Luciani

Labin, 23. maja i Trst, 28. maja 1869.

Još jednom Kandler javlja o tučnjavama u Puli i, ovaj put, o fizičkim obračunima u Ljubljani. Između ostalog potsjeća Lucianija da obiđe crkvu Sv. Marije u Osoru, jer mu svećenik Bolmarić (?) nije odgovorio bojeći se, valjda, za svoje beneficije. Moli ga, također, da mu provjeri podatke o nekim kapitelima na Krku, o obliku gradnje jedne palače i da ispita da li u vodi creskog jezera postoje ostaci ili lišće bukova drva, što bi bio dokaz da tamošnja voda dotječe iz hrvatskih planina podmorskim putem. Tome u prilog govori i tzv. arteški bunar iz Novigrada u kojem je pronađeno takvo lišće. Kandler podsjeća Lucianija da će započeti radovi u Plominskom kanalu, pa bi bilo poželjno da se pripazi u toku tih radova ne bi li se, možda, pronašao pijedestal kipa, koji je Luciani našao godinu dana ranije. Tu bi mogla pomoći općina, ukoliko ne dođe do svađe s poduzetnikom i inženjerom.

Broj 92.

P. K. — T. L.

Cres, 6. juna i Trst, 11. juna 1869.

Kandler javlja da je kolona iz Kajzola već dugo u Osoru, dok drugu ne poznaje. Vjeruje da je Cubichu (Kubić), koji navodno poznaje dobro otok, mnogo toga promaklo ili ne želi o tome govoriti. Ilekovu monografiju je dobro proučio i iskoristio važnije podatke o antičkim stvarima.

Broj 93.

P. K. — T. L.

Trst, 13. juna 1869.

Kandler podvrgava kritici Kubićevo pisanje u crkvi Sv. Kirina, ističući da su krčki biskupi imali pod svojom jurisdikcijom »Varvarine i Lopse«, a da je u vrijeme sv. Kirina Krk bio pod sišćanskom biskupijom.

Tako je bilo i s Ravennom i Oglejem, čiji je biskup upravljao Venecijom i Istrom, a slično je bilo i u Dalmaciji. U prilog tim svojim tvrdnjama nanizao je još nekoliko činjenica.

Kandler trenutno proučava podatke, koje mu je Luciani dostavio, napominjući da je sreo savjetnika Zadra s kojim je raspravljao o Krku i Cresu. Za sve stvari o Krku upućen je na Kubića. Prema Kandlerovoj pretpostavci i bašćanska Vela rika (rijeka) trebala bi biti istog porijekla kao i otočka jezera. Naime, on smatra da vode nekadašnjeg jezera s Grobnika dospijevaju ispod mora na otok, preko Bakra.

Broj 94.

P. K. — T. L.

Cres, 11. juna i Trst, 26. juna 1869.

Kandler upućuje poruku za Bogovića uz veliku zahvalnost za sve obavijesti koje su mu dostavljene. Carlo De Franceschi, u svom pismu Kandleru, odaje veliko priznanje Lucianiju za rad te javlja o svom davnom posjetu Osoru, gdje je tada otkrio jedan izvor vode.

Kandler govori o pronađenom baptisteriju Sv. Petra u Poreču, ali nije u stanju da, na temelju kopije, donese i svoj sud. Svećenik iz Osora tvrdi da je pronašao više natpisa, među kojima jedan na »arhaičnom« jeziku, jedan novčić i jednu medalju na »nepoznatom jeziku«, piše Kandler i moli da za sada to ostane tajnom.

Broj 95.

P. K. — T. L.

Trst, 19. juna 1869.

Vlasti su Kandleru službeno obećale da će carski inženjer posredovati na Krku u pogledu natpisa, za koje se on zanima. Javio je Porečkom saboru u vezi sa crkvicom kod Poreča, izjavivši da se ne radi o baptisteriju, kako su neki tvrdili, već o rimskom kupalištu. O tome će lično obavijestiti Amorosa, koji uskoro dolazi u Trst. Obaviješten o nakani da se u Puli štampaju novine, Kandler se odlučno protivi takvoj odluci, ističući loše iskustvo drugih listova. Na kraju pisma ističe da počinje rasprava o Zakonu o vodama, najprije u komisiji a poslije u skupštini.

Broj 96.

P. K. — T. L.

Labin, 19. juna i Trst, 25. juna 1869.

Kandler se raduje Lucianijevim vijestima, a posebno o bašćanskim vodama i o jezeru Vrani na Cresu. Vjeruje da bi svećenik iz Lubenica mogao biti od veće koristi, dok će sâm nastojati da pronađe nekog mornara u Nerezinama, koji poznaje taj kraj. Kopija epigrafa iz Sv. Nedjelje ne zadovoljava njegovim zahtjevima. Amoroso je u Trstu i

sudjeluje u komisiji za Zakon o vodama. Pored njega se nalaze eksperti, povjerenici i drugi koji ne poznaju taj predmet.

Kandler se boji da se, barem za neko vrijeme, u Puli određene stvari ne mogu spasiti, a u Trstu se pojavljuju Tabori, Čitaonice... Coglijevina (Holjevina) mu ne može pomoći u hidrologiji, a savjetnik Zadro se javlja vrlo rijetko. U Trstu nema djela, koje Luciani traži, a o jezeru Vrani je pisao Lorenz iz Rijeke.

RIASSUNTO

Sono state finora pubblicate in questo periodico tre puntate sui manoscritti, conservati nella Naučna biblioteka di Pula (Pola), dallo stesso autore negli anni 1971, 1972 e 1973.

In questo numero del Vjesnik viene presentata la quarta continuazione di registi della stessa materia. Nella nostra prima introduzione è stato messo in rilievo che una parte di questo materiale era stata presentata vari autori del passato.

Per questo nuovo volume abbiamo scelto i carteggi di Theodor Mommsen, Francis Richard Burton con Tomaso Luciani e, così pure, la corrispondenza di Pietro Kandler con lo stesso autore. È stato inoltre presentato l'elenco di una parte dei manoscritti e delle note di P. Stancovich (Stanković), custoditi nel summenzionato Istituto. Essendo stato svolto uno studio ampio sulla vita e l'opera di quest'ultimo da Domenico Cernecca ed un altro recente da Petar Strčić, ci limitammo ad elencare la materia scritta. Ciò non dovrebbe escludere la possibilità di una descrizione minuta del ricco carteggio di Stanković nell'avvenire.

Lo scienziato Theodor Mommsen di Berlino si occupò, tra l'altro, di ricerche arceologiche nell'Italia settentrionale e nell'Istria. Ottimo conoscitore della materia, interpretò il contenuto di numerose iscrizioni latine rinvenute in queste zone. Gli fu di grande aiuto nel lavoro di ricerche T. Luciani, Carlo De Franceschi ed altri studiosi di quel tempo. Mommsen fu consigliere, eccellente interprete di testi difficili, ma non permetteva che venissero inseriti in opere scritte fatti storici basati su sentimentalismi patriottici. Elogiò numerosi collaboratori italiani che gli prepararono il materiale per alcuni suoi studi. Si avvale pure, in certi casi, dei preziosi consigli di T. Luciani nel campo di questa materia.

F. R. Burton, militare, etnologo, archeologo, psicologo, geologo, ecc., uno dei tre più noti poliglotti del suo tempo, svolse il compito di console inglese a Trieste per ben diciotto anni.

In questo periodo di tempo intraprese vari lunghi viaggi e visitò tutta l'Istria per i suoi studi pubblicati, in gran parte, su riviste inglesi.

Strinse amicizia con numerosi scienziati in Italia. In Istria ricorse all'aiuto di persone che si occupavano di cose storiche e gli furono di grande ausilio nelle sue indagini. I manoscritti di Kandler gli giunsero maggiormente, sia quelli custoditi dalla figlia sia quegli altri acquistati dalla Dieta di Parenzo (Poreč) dopo la morte dello scrittore.

Pietro Kandler teneva la corrispondenza con moltissimi personaggi per alcune decine di anni. Il suo carteggio si moltiplicò dal momento in cui assunse il ruolo di conservatore nel Museo di Trieste. Il suo rapporto con T. Luciani, almeno da quanto ci risulta dalle sue missive, ebbe inizio nel marzo del 1843 e durò per trenta anni. L'intenso lavoro di Kandler venne facilitato dall'aiuto dei collaboratori sparsi nel Friuli, nell'Istria, a Vienna, Venezia ed altrove. Kandler fu raccoglitore di documenti, di iscrizioni, di oggetti antichi, di tutto ciò che poteva giovare agli studiosi. Oggetto principale del suo carteggio con Luciani erano l'Istria, le isole e le regioni adiacenti dai tempi più remoti, segnalati da vari scrittori per fatti storici, politici, ecc. Si occupò, in tale senso, dell'era illirica, romana e di questioni più recenti, per es. dell'uso della lingua latina, croata o serba [sic!] nelle chiese dell'Istria centrale.

Ogni suo messaggio era, in effetti, un suo giudizio personale su suddivisioni politico-territoriali nel passato, su personaggi e fatti storici in risposta alle »interrogazioni« di Luciani e di altri suoi collaboratori. In tutto il carteggio è evidente il suo fermo atteggiamento verso tutti i problemi, di cui si prendeva cura, sia che avesse posto ad esame l'origine illirica o romana di una cittadina, un'iscrizione o un seso antico, un fatto politico, personaggi noti del suo tempo, istituzioni o che avesse negato, in modo categorico, ogni diritto dei popoli slavi nel passato o nel suo tempo in queste regioni, dopo tanti secoli di vita comune ad altre genti.